

 Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Save the Children

Djeca u pokretu

Zbornik radova sa tematskog sastanka Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe

 Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Save the Children

Djeca u pokretu

Zbornik radova sa tematskog sastanka Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe

Ured pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske
u saradnji sa
Save the Children

Veljača 2014.

Ured Pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske

Adresa:
Teslina 10
10000 Zagreb
Telefon:
+385 1/4929 669
+385 1/4921 278
Fax:
+3851/4921 277
E-mail:
info@dijete.hr
www.dijete.hr

Save the Children

Adresa:
Ljubljanska 16
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Telefon:
+387 33 290 671
Fax:
+387 33 290 657
e-mail:
info.nwbalkans@savethechildren.org
nwb.savethechildren.net

Stavovi autora izraženi u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove
Save the Children-a.

Sadržaj

Predgovor - Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske	6
Predgovor - Save the Children	8
Stajalište Europske mreže pravobranitelja za djecu	9
Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine	12
Ombudsman za djecu Republike Srpske	14
Zdravo da ste	16
Ured ombudsmana Republike Bugarske	20
Centar za prava djeteta Crne Gore	22
Ured pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske	25
Institucija ombudsmana Kosova	27
Institucija ombudsmana Makedonije	29
Zaštitnik ljudskih prava Republike Slovenije	31
Zaštitnik građana Srbije	32
Pokrajinski ombudsman za zaštitu prava deteta, Vojvodina	35
Save the Children	36
NVO Atina	39
Zaključci sa tematskog sastanka Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe	43

PREDGOVOR

Pravobraniteljica za djecu Republike
Hrvatske

Tematski sastanak Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe održan je 2013. godine u Zagrebu u mjesecu studenome, koji je iznimno važan za prava djece i u kojemu se brojnim događanjima diljem svijeta obilježava dan donošenja Konvencije o pravima djeteta.

Ovim skupom Ured pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske započeo je niz aktivnosti na obilježavanju 10. obljetnice svoga postojanja kao neovisne institucije za zaštitu i promicanje dječjih prava. Tematskim sastankom organiziranim u suradnji s organizacijom Save the Children International, a posvećenim "djeci u pokretu", to jest djeci u međunarodnim migracijama kao ranjivoj skupini koja je izložena povećanom riziku od iskorištavanja i zlostavljanja, pridružili smo se i međunarodnim aktivnostima u sklopu obilježavanja Svjetskog dana prevencije zlostavljanja djece 19. studenoga. Željeli smo i ovim skupom, a pogotovo zaključcima i djelovanjem koji će iz njega proizaći, zajedno pridonijeti jačanju mehanizama zaštite djece od bilo koje vrste zlostavljanja.

Naš se Ured već niz godina bavi problematikom zaštite djece u migracijama, osobito djece stranih državljana bez pratnje odraslih. Riječ je o djeci koja napuštaju svoje domove zbog znatiželje, pustolovine, obećanog dobitka, ali i onoj koja odlaze u potrazi za boljim i sigurnijim životom, bježe od neimaštine, zlostavljanja, ratnih strahota. Bez obzira na razlog napuštanja doma, svima im je zajedničko to da su na tom putu sama, nezaštićena i izložena brojnim opasnostima.

Za državu na čijem se području zateknu ova su djeca izvor problema, ljutnje i dodatnih troškova te nisu rijetki komentari poput: "Samo su nam još oni trebali, kao da nemamo dovoljno svojih problema." Ljutnja je još veća kad djeca šute, ne traže pomoć, pa još i bježe iz smještaja koji im je osiguran. Ne jednom svjedočili smo potpunom izostanku empatije za ovu kategoriju djece te je i ovaj skup bio prilika da podsjetimo na traumatičnu perspektivu djeteta koje se našlo u stranoj državi potpuno samo, u nepoznatom okruženju, među ljudima čiji jezik najčešće ne razumije, koje je vjerojatno traumatizirano i događajima tijekom putovanja, koje je preplašeno i zatrovano pričama da službenim osobama ne smije vjerovati. Zato je ovaj skup bio prilika da podsjetimo da svako dijete bez pratnje treba pomoć – pa i onda kad ono samo tu pomoć ne traži ili je čak odbija – i da to nije samo naša moralna obveza već i međunarodno preuzeta obveza.

Konvencija o pravima djeteta obvezuje države da takvom djetetu osiguraju jednaku zaštitu kao i svoj drugoj djeci koja su iz bilo kojeg razloga privremeno ili trajno lišena svoje obiteljske okoline. Jednaka razina zaštite znači da se prema djeci stranim državljanima moramo ponašati kao prema djeci vlastitim državljanima i da rješavanju njihovih problema u svakom pojedinačnom slučaju moramo pristupiti na isti način na koji rješavamo probleme svoje djece u svakom pojedinačnom slučaju.

Nažalost, broj djece bez pratnje raste i realno je očekivati da će, što zbog rastućeg siromaštva, što zbog tragičnih ratnih zbivanja, rasti i nadalje. Spomenimo samo događanja u Siriji, zbog kojih je više od milijun djece izvan svog doma, a više od 3500 njih otišlo je iz Sirije bez pratnje ili je odvojeno od svojih obitelji. Zabrinuti za njihovu sudbinu uputili smo preporuku Vladi Republike Hrvatske da poduzme aktivnosti i potrebne mjere kako bi se i naša država uključila u njihovo zbrinjavanje jer im je pomoć i više nego potrebna. Isto su učinili i drugi pravobranitelji za djecu okupljeni u Europskoj mreži pravobranitelja za djecu (ENOC).

Tematski skup pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe okupljenim je stručnjacima bio prilika da otvoreno progovore o problemima i razmijene iskustva kako bi zajednički potražili djelotvornije načine za njihovo rješavanje. O nekim naglascima skupa izvijestili su i mediji, što je dodatno pomoglo podizanju svijesti o problematici "djece u pokretu" u području Jugoistočne Europe. U radu stručnog skupa, zajedno s pravobraniteljima za djecu Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Kosova, Makedonije, Republike Srpske, Slovenije, Srbije, Vojvodine i Hrvatske, sudjelovali su i predstavnici organizacije Save the Children International i regionalnih nevladinih organizacija, Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Ministarstva socijalne politike i mladih, predstavnik Ureda visokog povjerenika UN-a za izbjeglice u Republici Hrvatskoj te predstavnici svih pravobraniteljskih institucija u Hrvatskoj.

Pritom su istaknuti problemi koji su gotovo identični u svim zemljama regije: nedovoljni i neadekvatni smještajni kapaciteti, nedostatak stručnjaka, nerazvijena mreža skrbnika za poseban slučaj, teškoće vezane uz jezične prepreke, kulturološke i religijske različitosti i drugo.

Svrha ovog zbornika, koji je nastao zahvaljujući financijskoj i stručnoj podršci organizacije Save the Children International, organizacije koja već niz godina podupire rad Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe, jest da se na jednom mjestu objave iskustva, stajališta i preporuke pravobranitelja za djecu povezani s ovom važnom temom.

Prvi dio zbornika sadržava izlaganja predstavnika nevladinih organizacija koje su sudjelovale u istraživanju o "djeci u pokretu", a koje je, u suradnji s organizacijom Save the Children International, provedeno u Srbiji, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori.

Drugi dio zbornika sadržava radove pravobranitelja za djecu, članova CRONSEE-a, koji su sudjelovali u radu tematskog sastanka u Zagrebu te u pripremi zaključaka, također uključenih u zbornik. Vjerujem da će zaključci proizašli s ovog skupa poslužiti kao smjernice pravobraniteljima za djecu u njihovu daljnjem radu u području zaštite "djece u pokretu".

Svjesni smo da rješavanje problema djece u migracijama nije lako ni jednostavno, da zahtijeva i vrijeme i znatna financijska sredstva, no jednako tako i jasan cilj, volju i entuzijazam kako bi se cilj ostvario. Kao pravobranitelji za djecu posebno se moramo boriti protiv birokratskog pristupa koji djecu isključivo želi ukalupiti u pravne norme i "kućice" i često je sklon prebacivanju odgovornosti na drugoga. Moramo glasno zahtijevati više razumijevanja i zauzimanja za "djecu u pokretu", a svakako i više poštovanja za njih – uz osiguran dom, hranu, liječničku skrb, prikladnu odjeću i školsku torbu. Djeca migranti ne smiju biti samo dio statistike, brojevi bez lica i imena, već prije svega djeca kojoj moramo pomoći i koju moramo zaštititi. Uvjerena sam da svi sudionici tematskog sastanka u Zagrebu nakon ovog skupa imaju jasniju viziju o međusobnoj suradnji i osobnim odgovornostima u ostvarivanju ove zadaće, što je i bio njegov cilj. Nadam se da će im i ovaj zbornik pomoći u tome.

Mila Jelavić, pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske

PREDGOVOR

Save the Children

Ova publikacija nastala je kao rezultat godišnjeg zasjedanja CRONSEE mreže pod nazivom „Djeca u pokretu“ održanog 5. novembra 2013. godine u Zagrebu, u organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske. Ovom prilikom događaj je okupio brojne stručnjake u cilju otvaranja dijaloga o djeci u pokretu u jugoistočnoj Evropi.

Određnica „djeca u pokretu“, odnosi se na djecu pogođenu migracijama, a koja su prilikom tih migracija izložena posebnim rizicima. To su „djeca koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja“. Definicija Save the Children imenuje i grupe djece u pokretu: djecu izbjeglice, interno raseljenu djecu, djecu tražioce azila, djecu migrante, iregularne migrante, djecu žrtve trgovine ljudima, djecu uključenu u život i/ili rad na ulici, povratnike iz procesa readmisije, interne migrante.

U okviru svojih programskih aktivnosti, Save the Children učestvovao je u pripremi Danu generalne diskusije Komiteta za prava djeteta Ujedinjenih nacija pod nazivom „Prava sve djece u kontekstu međunarodnih migracija“, održanog 28. septembra 2012. godine u Ženevi. Ovaj događaj imao je za cilj da podigne svijest o pravima djeteta u kontekstu međunarodnih migracija. Ovim bi se pružio doprinos unapređivanju politika i programa država ugovornica, kao i smjernice za druge relevantne aktere o poštivanju, promociji i ostvarivanju prava djeteta koja se nalaze u situaciji međunarodnih migracija. Save the Children je dao značajan doprinos samom dijalogu, kako sa preporukama i nalazima tako i u smislu obezbjeđivanja da se na samom skupu čuje glas djece sa iskustvom migracija i adresiraju neka pitanja koja su karakteristična za cijelu Evropu, a posebno za region jugoistočne Evrope. Veoma nam je drago da je, u svom finalnom izveštaju, Komitet prepoznao i uvažio gotovo sve preporuke, uključujući i one koje se specifično tiču ovog regiona, a u vezi su sa djecom iz procesa readmisije. Ovom prilikom posebno je istaknuta ključna uloga institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava na nacionalnom nivou.

Proaktivno zagovaranje za uključivanje djece u pokretu u tekuće dijaloge na globalnom nivou, prepoznala je i Evropska mreža ombudsosoba za djecu¹ koja je svoju sedamnaestu godišnju skupštinu, održanu u Briselu, 27. septembra 2013. godine, takođe posvetila temi „Djeca u pokretu – djeca na prvom mestu!“. Ovom prilikom ENOC je pozvao države i institucije da obezbijede da njihove politike, zakoni i prakse budu usaglašeni sa relevantnim instrumentima zaštite djece, prije svega sa Konvencijom UN-a o pravima djeteta. Naglašena je potreba da se posebna pažnja posveti zaštiti „djece u pokretu“, imajući u vidu njihovu ranjivost, posebno ranjivost djece koja su odvojena od svoje porodice i bez pratnje.

Sa idejom da se podstakne lokalni dijalog na ovu temu, Save the Children je podržao održavanje sastanka CRONSEE mreže kako bi se aktualizirala uspostava učinkovitih nacionalnih sistema prikupljanja i razmjene podataka o djeci u pokretu, kreirali operativni mehanizmi za međusektorsku suradnju, uspostavili programi zaštite i podrške na način koji nije restriktivan i uvažava princip najboljeg interesa djeteta, te ojačala prekogranična saradnja i druga moguća rješenja za zaštitu djece u pokretu.

Ovim putem želimo da se zahvalimo predstavnicima i predstavnicama 34 institucije i organizacije za zaštitu ljudskih prava iz jugoistočne Evrope koji su uzeli učešće u ovom skupu te svojom aktivnom diskusijom doprinijeli definiranju preporuka i smjernica CRONSEE mreže. Nadamo se da će ovaj dokument poslužiti kao okvir za rad na unapređenju položaja i tretmana djece u pokretu u regionu jugoistočne Evrope.

Andrea Žeravčić, direktorica Save the Children-a

¹ eng. European Network of Ombudspersons for Children - ENOC

Stajalište Europske mreže pravobranitelja za djecu¹

“Djeca u pokretu, djeca na prvom mjestu!”

doneseno na 17. zasjedanju Opće skupštine Europske mreže pravobranitelja za djecu

27. rujna 2013. u Bruxellesu

Mi, neovisne europske institucije za zaštitu dječjih prava (ICRIs)², članice ENOC-a, izražavamo svoju duboku zabrinutost zbog položaja “djece u pokretu” u našim zemljama i znatnih nedostataka u europskim, nacionalnim i lokalnim politikama u reagiranju na njihove potrebe i interese.

Pojam “djeca u pokretu” obuhvaća svu djecu koja migriraju iz zemlje podrijetla u europske države ili na svom području, zbog preživljavanja, sigurnosti, poboljšanja životnog standarda, obrazovanja, gospodarskih mogućnosti, zaštite od eksploatacije i zlostavljanja, spajanja obitelji ili kombinacije tih faktora. Ona mogu putovati sa svojom obitelji ili samostalno ili u pratnji osoba koje nisu članovi njihove obitelji. Ona mogu biti tražitelji azila, žrtve trgovanja ljudima ili migranti bez ikakvih dokumenata. Njihov status može se mijenjati tijekom njihova putovanja i ona se mogu naći u različitim situacijama ranjivosti.

Snažno naglašavamo potrebu potpunog usklađivanja postojećih zakona, politika i praksi u cijeloj Europi s Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (UNCRC) i drugim relevantnim međunarodnim instrumentima i standardima, a posebno onima koji se odnose na “djecu u pokretu”.

Podsjećamo na Izjavu o obvezama države u postupanju s djecom bez pratnje iz 2006. ENOC-a, na Opću preporuku Odbora za prava djeteta br. 6 (2005.) o postupanju s djecom bez pratnje i djecom odvojenom od roditelja/skrbnika izvan svoje zemlje podrijetla kao i na Izvješće Odbora za prava djeteta o “pravima sve djece u kontekstu međunarodne migracije” (Dan opće rasprave, rujan 2012. godine).

Prepoznajući velike izazove aktualne gospodarske krize, ENOC smatra da pritisci na javne proračune ne bi smjeli postati prepreka za ispunjavanje međunarodnih obveza koje države članice imaju u odnosu na djecu, a posebno u odnosu na “djecu u pokretu”, koja su posebno ranjiva.

ENOC uvažava činjenicu da su okolnosti u kojima se “djeca u pokretu” nalaze i izazovi s kojima se susreću raznoliki i složeni i zahtijevaju sveobuhvatan i holistički pristup. U tom kontekstu članovi ENOC-a smatraju da sljedeće mjere i preporuke trebaju biti potvrđene, implementirane i podržane na europskoj, nacionalnoj i lokalnoj razini:

1. “Djeca u pokretu” su prije svega – djeca. U skladu s tim, temeljna načela koja se odnose na prava djece moraju biti naglašena u izradi, provedbi i praćenju provedbe zakona, pravila, procedura i praksi koji utječu na “djecu u pokretu”. Osnovna načela stoga, u skladu s UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta, jesu: dječja prava na nediskriminaciju, dječja prava da njihov najbolji interes bude prioritet u svim akcijama i odlukama koje utječu na njih, dječje pravo na život, opstanak i razvoj, dječje pravo na slobodno izražavanje mišljenja u svim pitanjima koja se na njih odnose i njegovo uvažavanje u skladu s dobi i zrelošću.

Konkretno, pravo «djece u pokretu» da slobodno izraze svoje mišljenje treba osigurati u svim relevantnim postupcima i procesima donošenja odluka i tamo gdje je to potrebno djetetu treba osigurati neovisnog prevoditelja. Mišljenju djeteta treba pridavati značenje u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

2. Za svu «djecu u pokretu» treba osigurati odgovarajuće, djeci prilagođene, uvjete prihvata, pa i kad je riječ o migracijama unutar Europe. To je nužan preduvjet za ostvarenje i zaštitu svih ostalih prava te djece.

¹ Engl. European Network of Ombudspersons for Children (ENOC)

² Engl. European Independent Children's Rights Institutions

Konkretnije, od trenutka njihova dolaska svoj djeci trebalo bi osigurati specifične i sveobuhvatne (djeci pristupačne, višejezične) informacije o njihovim pravima, na jeziku koji razumiju, kako je to predviđeno u međunarodnim i nacionalnim zakonskim odredbama. Ona bi trebala imati pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama na ravnopravnoj osnovi s djecom državljanima države primateljice. Pristup ovim pravima od ključne je važnosti za integraciju djece u društvo države primateljice.

Migracijske politike, u odnosu na «djecu u pokretu», zahtijevaju niz mjera koje nadilaze mjere granične kontrole i borbe protiv nezakonitih migracija. Države trebaju pronaći trajna rješenja koja poštuju ljudska prava i prava djece i koja su zasnovana na holističkim, individualiziranim i fleksibilnim mjerama usklađenima s najboljim interesom djeteta kao osnovnim načelom cijelog postupka.

3. Osobe koje rade s «djecom u pokretu» (tijela za provedbu zakona, istražitelji, prevoditelji, socijalni radnici, skrbnici, pravni zastupnici, policajci, carinici i dr.) trebaju biti osposobljeni da poštuju prava djeteta, razumiju posebnu komunikaciju ove skupine djece i njihove kulturne potrebe te znati primjereno odgovoriti na znakove straha ili tjeskobe.

4. Procjena djetetove starosti (age assessment) treba se obavljati u skladu s djetetovim najboljim interesom i s osnovnim ciljem da se djetetu osiguraju sva prava i zaštita koja mu je potrebna. Procjena dobi treba se obavljati ponajprije na temelju dokumenata. Kad dokumentacija nije dovoljna, kao i u slučaju ozbiljne sumnje o dobi djeteta, daljnje ispitivanje poduzet će se kao mjera posljednjeg izbora. Treba je provesti što je prije moguće u prisutnosti djetetova skrbnika i od strane neovisnih medicinskih stručnjaka i stručnjaka socijalne skrbi. Do njezina okončanja svaku osobu koja tvrdi da je dijete treba smatrati djetetom i tretirati je kao dijete.

Procjena dobi treba uključivati kombinaciju fizičke, socijalne i psihološke procjene zrelosti. Treba se koristiti tehnikama koje poštuju djetetovu kulturu, dostojanstvo i fizički integritet. Osobito treba voditi računa o tome da neki postupci procjene fizičke zrelosti mogu biti posebno stresni, invazivni i traumatični za djecu. ENOC izražava ozbiljnu zabrinutost zbog upotrebe rentgenskog zračenja imajući na umu negativne učinke na zdravlje djeteta, negativna stajališta stručnjaka iz područja medicine o njihovoj prihvatljivosti i efikasnosti kao i sumnje u njihovu pouzdanost i točnost. Dijete treba biti u potpunosti informirano o postupku procjene dobi i njegovim posljedicama. Stajalištu djeteta treba pridavati značenje u skladu s njegovom dobi i zrelošću, a kad su medicinske /fizičke pretrage neophodne, potrebno je tražiti i pribaviti suglasnost djeteta koje je u punoj mjeri informirano.

Odbijanje podvrgavanja postupku procjene dobi neke osobe ne bi smjelo dovesti do neposredne pretpostavke da je riječ o odrasloj dobi. Nadležna tijela dužna su ocijeniti je li odbijanje motivirano nekim drugim razlogom, a ne strahom da će se potvrditi da je riječ o odrasloj osobi. U svakom slučaju, pri procjeni starosti treba omogućiti korištenje pravnih lijekova na izvršenu procjenu starosti, uz osiguranje razumnoga vremenskog roka u kojemu bi osoba mogla dokazati kako još nije dosegla odraslu dob. Za vrijeme ovog postupka osobi treba omogućiti potpunu zaštitu kao da je riječ o djetetu, sve dok konačna odluka ne bude donesena.

S obzirom na postojanje različitih tehnika za procjenu dobi, ENOC poziva europske vlasti (EU/Vijeće Europe) da razviju i promiču dobre prakse. U svim slučajevima kolizije rezultata različitih praksi treba prevladati načelo povoljnije odluke i procjene. Kao daljnji korak, EU treba razmotriti donošenje pravila o uzajamnom priznavanju odluka o procjeni starosti između država članica EU-a.

S obzirom na mogući utjecaj procjene starosti na odluku o djetetovu statusu – od pune zaštite za djecu do osnovne ili nikakve zaštite za odrasle osobe – države trebaju razmotriti donošenje odgovarajućih mjera koje će osigurati postupni prijelaz u razinama zaštite.

5. Djetetu bez pratnje/djetetu odvojenom od roditelja treba, odmah po dolasku, dodijeliti posebno educiranog i neovisnog skrbnika kako bi mu se pružili podrška, savjeti i zaštita do njegova sjedinjenja s obitelji ili pružanja odgovarajuće alternativne skrbi. Skrbnik, koji je imenovan da štiti najbolji interes djeteta, treba omogućiti da nadležna tijela osiguraju zaštitu djetetovih prava, socijalnu zaštitu te druge potrebe djeteta. Skrbnik mora imati ovlaštenje za zastupanje djeteta u svim postupcima u kojima se donose odluke, ako dijete na to pristaje³.

³ Djetetu treba biti pružena mogućnost da odbije ili traži zamjenu za dodijeljenog skrbnika. Djetetu treba osigurati da slobodno izrazi razloge za takvo odbijanje.

U svim upravnim i sudskim postupcima svako dijete treba dobiti besplatnu podršku tumača i neovisnoga pravnog savjetnika, koji su posebno educirani za rad s djecom i mladima.

6. Djeci bez pratnje i djeci odvojenoj od roditelja nikada ne smije biti odbijen ulazak u zemlju u skladu s načelom zabrane protjerivanja, koje proizlazi iz međunarodnih propisa o zaštiti ljudskih prava te iz humanitarnog i izbjegličkog prava.

Svaku odluku donesenu prema Dublinskoj uredbi II i III⁴ koja se odnosi na djecu bez pratnje tražitelje azila treba usuglasiti s najnovijim odlukama Europskog suda pravde, koji je naglasio da su najbolji interesi djeteta od primarne važnosti u svim odlukama država članica koje se donose na temelju "dublinskih pravila". Stajalište je Suda da "u slučaju kad dijete bez pratnje, koji nema članove obitelji nastanjene na teritoriju države članice, podnese zahtjev za azil u više država članica, država članica u kojoj se dijete nalazi nakon podnošenja zahtjeva za azil smatra se „nadležnom državom članicom“ za razmatranje podnesenog zahtjeva. (Europski sud pravde, 6. lipnja 2013., C-648/116).

7. Pravo na zaštitu od tjelesnog i psihičkog nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao i pravo na zaštitu od svih oblika seksualnog i svih drugih oblika iskorištavanja, mora se pozorno uzimati u obzir u zaštiti "djece u pokretu".

Djetetu treba odmah po dolasku i u skladu sa specifičnim potrebama "djece u pokretu" osigurati posebnu skrb, u obrazovnom, psihološkom i zdravstvenom smislu.

Djeca žrtve trgovine ljudima posebno su ranjiva skupina "djece u pokretu". Odgovor većine država na problem trgovine djecom, međutim, ostaje usredotočen na imigracijski status djeteta i rješavanje djetetova zahtjeva za azil, dok potreba da se zaštiti dijete žrtva trgovine ljudima često dolazi sekundarno.

Povratak u zemlje podrijetla, bez nuđenja primjerene podrške i bez uzimanja u obzir najboljeg interesa djeteta, često rezultira izlaganjem djece riziku ponovne trgovine.

Sve relevantne instrumente i standarde (Vijeća Europe i na razini EU-a) o trgovanju ljudima, osobito one koji se odnose na djecu žrtve trgovine ljudima, treba bez odlaganja ratificirati, prihvatiti i potpuno provoditi.

8. ENOC ponovo potvrđuje svoje čvrsto protivljenje lišavanju slobode kad su u pitanju djeca, bez obzira na to jesu li ona u pratnji roditelja ili ne i bez obzira na vrstu postupka koji se vodi (davanje azila ili povratak u zemlju podrijetla ili zemlju ulaska u Europu).

ENOC poziva sve relevantne europske i međunarodne sudionike i nositelje vlasti na razmjenu informacija i dobre prakse koje su alternativa lišavanju slobode. Razvoj i primjena alternativnih mjera trebali bi biti ključni prioritet za nacionalne i europske donositelje odluka.

ENOC naglašava svoju zabrinutost zbog politika usmjerenih na kriminaliziranje migracija i naglašava da "djeca u pokretu" nikada ne bi trebala biti procesuirana isključivo zbog svoga imigracijskog statusa, odnosno u slučajevima kada je njihovo sudjelovanje u kriminalnim aktivnostima rezultat njihova iskorištavanja.

ENOC poziva sve europske države i institucije da osiguraju da njihove politike, zakoni i praksa budu u skladu s odgovarajućim instrumentima o zaštiti djece, posebice UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta.

ENOC ističe da je nužno osigurati posebnu pozornost i zaštitu «djeci u pokretu», imajući na umu njihovu ranjivost, posebno ranjivost djece koja su odvojena od svoje obitelji i bez pratnje.

ENOC poziva sve institucije Europske unije da, u skladu sa svojom nadležnošću, posebnu pozornost poklone pravima i zaštiti djeteta.

U tom kontekstu, ENOC naglašava ključnu ulogu koju ima Europska komisija, koja nadzire provedbu propisa EU-a od strane država članica. ENOC poziva Europsku komisiju da pokreće postupke zbog kršenja pravila svaki put kad su dječja prava povrijeđena.

⁴ Uredba (ES) br. 343/2003 (Regulation (EC) No 343/2003), 18. veljače 2003.

Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine

U skladu sa Zakonom o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine u lipnju 2009. godine s radom je započeo Odjel za praćenje prava djece. Odjel je nacionalni mehanizam koji treba osigurati ujednačavanje pristupa u ostvarivanju i zaštiti prava djece na cijelom području BiH. U žalbama podnesenima Odjelu, kao odgovorna tijela, tijela koja krše i ugrožavaju prava djece, najčešće su prozvani centri za socijalni rad, sudovi, škole, rjeđe prosvjetne inspekcije i nadležna resorna ministarstva u području socijalne i dječje zaštite, kao i u području obrazovanja. Uz postupanja po pojedinačnim žalbama i registriranim predmetima, Odjel za praćenje prava djece poduzeo je niz aktivnosti i mjera s ciljem promoviranja prava djece, od kojih su svakako važna istraživanja o pravima djece, edukacije u školama, izrada specijalnih izvješća, sudjelovanje na stručnim skupovima na kojima se raspravljalo o pravima djece, davanje mišljenja i prijedloga pri izradi zakona, strategija i sl. Specijalna izvješća, odnosno analize, izrađena od osnivanja Odjela do danas jesu: specijalno izvješće o problemu prosjačenja djece u BiH, o pravima djece s posebnim potrebama/ smetnjama u psihofizičkom razvoju, o pravima djece u ustanovama, i to za djecu bez roditeljske skrbi, za djecu društveno neprihvatljivog ponašanja i za djecu s teškoćama u razvoju, potom specijalno izvješće o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama, o pravima djece u području predškolsstva, analizirana je zdravstvena zaštita djece u BiH, problemi u vezi s djecom i medijima u BiH, maloljetničko pravosuđe (Mladi i djeca u sukobu sa zakonom) kao i prava djece u konfliktnim razvodima.

Na tematskom sastanku Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe u Zagrebu, 5. studenoga 2013. i na godišnjoj konferenciji ombudsmana za djecu Europe bilo je govora o “djeci u pokretu”.

“Djeca u pokretu” su djeca imigranti, koja prate svoje roditelje ili su se samostalno uputila u inozemstvo u potrazi za zaposlenjem i boljim uvjetima života, djeca koja su raseljena zbog ratnih sukoba ili prirodnih katastrofa, djeca tražitelji azila, nerijetko i žrtve trgovanja ljudima. Upravo zbog rizičnih uvjeta u kojima žive nužno je prepoznati njihove potrebe i zaštititi njihova prava, a to zahtijeva odgovarajuću prekograničnu suradnju, to jest razmjenu informacija i koordinirano djelovanje državnih i drugih tijela iz različitih zemalja. To je i bio cilj međunarodnoga skupa u Zagrebu, kojim se željelo, među ostalim, zainteresirati stručnjake te pridonijeti podizanju razine svijesti o potrebama ove ranjive skupine djece.

Možda treba naglasiti da u BiH ostaje otvoreno pitanje nacionalnoga preventivnog mehanizma (NPM). Također, osim nekoliko pojedinačnih predmeta, izvještaja i aktivnosti koje smo ostvarili u vezi s prosjačenjem, Institucija ombudsmana nema mnogo pokazatelja, podataka odnosno informacija o djeci ilegalnim migrantima, azilantima itd.

Ombudsmanima je poznato da je u BiH provedeno istraživanje koje se odnosi na djecu migrante (Hoću da budem kao druga djeca), a zahvaljujući tom istraživanju ombudsmani će nastojati prepoznati smjerove djelovanja u sljedećoj, 2014. godini.

Konkretna tema «djece u pokretu» eventualno se može dovesti u vezu s prosjačenjem djece. Ombudsman BiH, imajući na umu potrebu zaštite djece od zloporabe u svrhu prosjačenja, proveo je analizu ovog problema u aktivnostima projekta pod nazivom Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece Institucije ombudsmana za zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. empirijsko istraživanje, prikazano u ovom izvještaju, dio je sveukupne analize situacije na terenu u Sarajevu, Banjaluci, Tuzli i Mostaru.

Istraživanje je organizirano radi prikupljanja podataka od relevantnih institucija sustava (nadležna ministarstva na svim razinama vlasti, centri za socijalni rad, centri javne sigurnosti) i nevladinih organizacija koje djeluju na području ove četiri općine. Dobiveni rezultati činili su osnovu za daljnje djelovanje Institucije ombudsmana. Osnovni ciljevi ovog istraživanja iz 2009. godine bili su sljedeći:

- utvrđivanje prirode i opsega prakse vođenja statističke evidencije o problemu prosjačenja
- procjena prirode i obujma konkretnih aktivnosti na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece
- utvrđivanje osnovnih stajališta stručnjaka i stručnjakinja o prosjačenju djece
- utvrđivanje osnovnih problema koje stručnjaci i stručnjakinje imaju u radu na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece
- prikupljanje prijedloga za sustavno djelovanje u cilju zaštite djece od rada i života na ulici
- senzibiliziranje stručne i šire javnosti za problem prosjačenja djece.

Na osnovi realiziranog istraživanja izdvojeni su sljedeći najvažniji zaključci:

- Većina institucija i nevladinih organizacija nema uspostavljenu bazu podataka niti statističku evidenciju o djeci koja prose. Praksa evidentiranja nije zaživjela zbog nepostojanja nadležnosti za rad na problematici ostvarivanja prava djece koja prose ili, s druge strane, zbog velikog angažiranja i takvog obujma posla koji ne ostavlja mogućnosti za vođenje evidencije. Uspostavljanje i vođenje evidencije podrazumijeva određene ljudske i materijalne resurse, koje većina institucija i nevladinih organizacija nema, što govori o neshvaćanju važnosti vođenja statističke evidencije za rad na suzbijanju i prevenciji prosjačenja i zaštiti prava djece koja su mu izložena.
- Najveći broj institucija i nevladinih organizacija nije svakodnevno profesionalno usmjeren na problem zaštite djece od prosjačenja. Aktivnosti koje one implementiraju odnose se na pronalaženje mogućnosti za ostvarivanje prava djece na obrazovanje, pa se angažiraju na uključivanju djece koja prose u redovit obrazovni sustav. Nadalje, posebnu pozornost posvećuju edukaciji djece i odraslih te podizanju razine njihove informiranosti o posljedicama prosjačenja. Također, primjena mjera upozorenja i represivnih mjera mehanizam je djelovanja prisutan u redovitoj praksi anketiranih institucija sustava.
- Problemi s kojima se suočavaju institucije i nevladine organizacije u radu na suzbijanju i prevenciji prosjačenja raznovrsni su. Najbrojniji se odnose na nesenzibiliziranost, nezainteresiranost, ignoriranje i nepriznavanje postojanja pojave prosjačenja djece u BiH od strane predstavnika vlasti, kao i na tehnički i kadrovski ograničene kapacitete centara za socijalni rad, koji bi trebali više sudjelovati u pružanju specifične vrste pomoći. Usto, loš roditeljski kapacitet i slabo uspostavljena suradnja s institucijama sustava, kao i činjenica da većina djece koja prose nije evidentirana u matičnoj knjizi rođenih, itekako su prisutni činitelji koji otežavaju rad stručnjacima odnosno stručnjakinjama.
- Stručnjaci odnosno stručnjakinje mišljenja su da su sveprisutno siromaštvo u zemlji, nizak socijalni status obitelji i teška materijalna situacija s kojom se suočavaju kućanstva osnovni motivi za bavljenje prosjačenjem. Kao razlog prosjačenja navodi se i zapažanje da su djeca iskorištena od odraslih, čak i svojih roditelja.
- Međusobna suradnja institucija sustava kao i suradnja s nevladinim organizacijama nisu odgovarajuće. Neophodno ih je produbljivati koordiniranim povezanim aktivnostima.
- Prijedlozi za daljnje aktivnosti u cilju stvaranja situacije u kojoj će djeca biti zaštićena od prosjačenja bili su različiti i odnosili su se na: uspostavljanje adekvatnoga zakonskog okvira koji se bavi problemom prosjačenja, kontinuiran proces edukacije djece na svim razinama obrazovnog sustava i odgoja o problemu i posljedicama prosjačenja, implementiranje mjera za poboljšanje socijalnog i materijalnog položaja obitelji u BiH, uspostavljanje suradnje vladinih i nevladinih organizacija, jačanje programa psihosocijalne podrške obiteljima, stvaranje uvjeta za otvaranje dnevnih centara za djecu izloženu prosjačenju, implementiranje strategije za suzbijanje i prevenciju prosjačenja djece s dugoročnim efektima, koja je koordinirana na svim razinama vlasti u BiH.

Autorica: Aleksandra Marin Diklić, pomoćnica ombudsmana

OMBUDSMAN ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE

I DJECA U POKRETU IMAJU PRAVO NA
PRAVA IZ KONVENCIJE

Teško je govoriti o stvarnom broju djece koja danas migriraju. Bez obzira na pokazatelje koji ukazuju na prisutnost djece u migracijama i uzroke migracija, koji mogu biti vrlo različiti, neosporno je da su na svom putu za novo odredište izložena brojnim rizicima. Razlozi zbog kojih napuštaju svoju zemlju najčešće su ekonomski i politički – bježanje iz sredine koja je nepovoljna za njihovo odrastanje i potraga za boljim uslovima odrastanja, obrazovanja i mogućnostima zaposlenja.

Rizici kojima su na svom putu izložena najčešće su različiti oblici nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja. Institucija ombudsmana za djecu, na osnovu istraživanja o seksualnom iskorištavanju djece i prosjačenju djece, ukazala je, između ostalog, na nedostatak stvarnih pokazatelja o prisutnosti ugroženosti djece po ovom osnovu, na nedostatak sistemskih mjera i aktivnosti, kako u dijelu prevencije tako i u dijelu psihosocijalne podrške, te nedovoljnu saradnju nadležnih službi i institucija, što za posledicu ima neadekvatan pristup u podršci djetetu, jer nije obezbijeđen multidisciplinarni pristup u zaštiti djece.

Migracije djece danas su samo dio priče o migracijama uopće. Djeca u pokretu nisu izdvojena kao posebno osjetljiva i ranjiva kategorija migranata, što za posledicu ima da ih ni zakonodavstvo ni praksa ne prepoznaju na odgovarajući način.

Zbog rizičnih okolnosti u kojima odrastaju, djeca napuštaju svoju zemlju i traže bolje uslove. Ako se na njihovom putu traženja boljih uslova ne prepoznaju njihove potrebe i ne zaštite njihova prava, pod rizikom su da, ne samo da ne dođu do boljih uslova, već da budu dodatno povrijeđena. Zato je ključno prepoznati potrebe ove kategorije djece u svim fazama njihovog putovanja i, odgovarajućim zakonskim rješenjima, adekvatno odgovoriti na njih.

Evropska mreža ombudsmana za djecu (ENOC) na 17. zasjedanju Generalne skupštine u Bruxellesu, 27. 9. 2013. godine, izražava zabrinutost zbog položaja djece u pokretu te navodi:

“Djeca u pokretu su sva djeca koja se sele iz svojih država u evropske države, tražeći uslove za opstanak, bezbjednost, bolji život, obrazovanje, ekonomske mogućnosti, radi zaštite od eksploatacije i nasilja, spajanja porodica ili usljed kombinacije ovih faktora. Ona putuju s porodicom ili samostalno, ili s osobama koje nisu dio njihovih porodica. Traže azil, žrtve su trgovine ljudima ili su migranti bez ikakvih dokumenata. Položaj djece u pokretu različit je u različitim fazama njihovog putovanja, suočavaju se s različitim situacijama u kojima su posebno ranjiva.”

Dakle, ENOC djecu u pokretu vidi kao djecu koja su – iz različitih razloga, sa pratnjom roditelja ili bez nje – napustila svoju zemlju, očekujući da će u nekoj drugoj zemlji ostvariti prava koja nisu mogla u svojoj.

UN Komitet za prava djeteta¹ u vezi s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom posebno naglašava obavezu države da “odredbe i principi Konvencije budu potpuno i adekvatno preneseni u relevantne domaće zakone i da im se da puni pravni efekat” te da “zakonske obaveze koje proizlaze iz Konvencije, a u vezi s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom, obavezuju sve oblike vlasti, izvršnu, zakonodavnu i sudsku.”

Prema Članu 2 Konvencije o pravima djeteta, strane ugovornice ove Konvencije će poštovati i obezbjeđivati prava utvrđena Konvencijom svakom djetetu koje se nalazi pod njihovom jurisdikcijom, što državu obavezuje da i djeca u pokretu imaju pravo na ista prava kao i djeca koja u zemlji imaju stalno prebivalište.

Zahtjev Konvencije da najbolji interes djeteta mora biti prioritet za sve u donošenju odluka koje se odnose na djecu odnosi se pod istim uslovima i na djecu u pokretu.

¹ Opći komentar broj 6: Tretman nepraćene ili razdvojene djece van države porijekla

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učestvovanje u postupcima koji se njega tiču (Član 12) zahtijeva da se djetetu pruže sve relevantne informacije o njegovim pravima, uslugama koje mu stoje na raspolaganju, uključujući i sredstva komunikacije o proceduri za dobijanje azila, potrazi za članovima porodice i o trenutnoj situaciji u zemlji njegovog porijekla. U slučajevima dodijeljenog staratelja, njege i smještaja, kao i pravnog zastupnika, stavovi djece također se moraju uzeti u obzir. Ove informacije moraju biti pružene na način primjeren nivou zrelosti i razumijevanja svakog djeteta.²

Djeca u pokretu su, dakle, samo djeca koja se u različitim fazama svog putovanja suočavaju s brojnim situacijama, koje sistem mora prepoznati i na njih reagovati adekvatnim zakonskim rješenjima, mjerama i uslugama, kao što su odgovarajući uslovi prijema djeteta, pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama, postavljanje staratelja djetetu, obezbjeđenje prevodioca i pravnog savjetnika, učešće djeteta i njegovo mišljenje u svim postupcima i odlukama koji se njega tiču...

Je li i u kojoj je mjeri omogućeno ostvarivanje prava garantovanih Konvencijom o pravima djeteta "testira" se već na granici države u kojoj dijete vidi svoje odredište.

Strateškim dokumentom (Strategija u oblasti migracije i azila i akcioni plan za period 2012–2015) među ključnim principima migracionih politika Bosna i Hercegovina izdvaja princip zakonitosti, kojim se država obavezuje uspostaviti niz uzajamno povezanih mjera i aktivnosti za efikasno upravljanje migracijama, na taj način što će se povećati dobrobit, kako za migrante tako i za državu, uz istodobno smanjenje nezakonite migracije i trgovine ljudima.³

Prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu (Službeni glasnik BiH 36/08 i 87/12), maloljetnik bez pratnje je stranac koji dođe do teritorije Bosne i Hercegovine bez pratnje lica starijeg od osamnaest godina, punoljetnog lica koje je za maloljetnika odgovorno po zakonu ili punomoći, kao i maloljetnik koji je ostavljen bez pratnje nakon ulaska u BiH (Član 5).

Članom 139 u posebnom poglavlju (Zaštita prava maloljetnih i ostalih stranaca) regulisana je zaštita prava maloljetnika na sljedeći način:

- (1)** Nijednom odredbom ovog zakona ne sprečava se ostvarivanje i zaštita prava stranca pred bilo kojim nadležnim organom u Bosni i Hercegovini.
- (2)** Nadležni organi u BiH dužni su da se prema maloljetnim strancima odnose s posebnom pažnjom i uvažavanjem i da s njima postupaju u skladu s Konvencijom o pravima djeteta i propisima u BiH koji se odnose na brigu o maloljetnim licima i njihovu zaštitu.
- (3)** Maloljetnog stranca koji je nezakonito ušao u BiH i koji nije u pratnji roditelja ili zakonskog zastupnika, odnosno opunomoćenika, ili je po dolasku u BiH ostao bez pratnje tih lica, a kojeg služba ne može odmah vratiti u zemlju iz koje je stigao, niti ga predati predstavnicima zemlje čiji je državljanin, služba će privremeno smjestiti u odio koji je specijalizovan za maloljetnike, o čemu će obavijestiti nadležni centar za socijalni rad, koji će, u skladu sa Zakonom, odmah imenovati privremenog staratelja.
- (4)** Maloljetni stranac iz stava 3 ovog člana ne smije biti vraćen u zemlju uobičajenog mjesta boravka ili u zemlju koja ga je spremna prihvatiti dok se ne obezbijedi prihvata od roditelja ili zakonskog zastupnika, odnosno opunomoćenika, ili od predstavnika nadležnog organa u zemlji povratka. Maloljetnik bez pratnje se ni pod kojim uslovima ne smije vratiti na način kojim bi se kršili Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i ovaj zakon.

Osim što utvrđuje da će maloljetnik biti smješten u specijalizovan odio i da će biti imenovan privremeni staratelj, Zakon utvrđuje i zabranu da maloljetnik bude vraćen u zemlju boravka dok se ne obezbijedi prihvata od roditelja ili nadležne institucije. Posebno je interesantno da zakonodavac zabranu povratka maloljetnika utvrđuje na način da se "ni pod kojim uslovima ne smije vratiti na način kojim bi se kršila Evropska konvencija o ljudskim pravima", a ne Konvencija o pravima djeteta, iako je istim članom Zakona utvrđeno da su nadležni organi s njima dužni postupati "u skladu s Konvencijom o pravima djeteta". Osim toga, Zakon ne utvrđuje druga prava maloljetnika – pravo na obrazovanje, pravo na pravnu pomoć, na usluge socijalne zaštite, na prevodioca, na izražavanje mišljenja.

² Opći komentar broj 6, tačka 25

³ Strategija u oblasti migracije i azila i akcioni plan za period 2012–2015, usvojena na 10. sjednici Savjeta ministara BiH, 12. 06. 2012. godine.

Utvrđujući da će u svim fazama postupka stranci biti obaviješteni o pravima i obavezama koji proizlaze iz ovog zakona (Član 12, stav 1) te obavezu organa koji vodi postupak da strancu koji ne razumije jezik na kojem se postupak vodi obezbijedi prevodioca, odnosno tumača (Član 12, stav 2), zakonodavac ne pravi razliku u ostvarivanju ovog prava kada su djeca u pitanju. Međutim, imajući u vidu Zakonom utvrđenu obavezu nadležnih organa (Član 139, stav 2) da se prema maloljetnicima odnose s posebnom pažnjom i uvažavanjem i da s njima postupaju u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, neosporno je to da je posebna odgovornost na privremenim starateljima, koji se imenuju u svakom pojedinačnom slučaju.

“Države ugovornice dužne su uspostaviti relevantan zakonski okvir i imenovati staratelja ili savjetnika neposredno po identifikaciji djeteta bez pratnje ili razdvojenog djeteta i stvoriti uslove da se ovaj starateljski odnos zadrži sve dok dijete ne postane punoljetno ili dok trajno ne napusti teritoriju i/ili jurisdikciju države. Staratelj se mora konsultovati i informisati o svim aktivnostima koje su poduzete i koje se poduzimaju u vezi s djetetom.”⁴

Privremenog staratelja imenuje nadležni centar za socijalni rad i ovaj starateljski odnos, prema važećem zakonu, traje za vrijeme zbrinjavanja djeteta u ustanovi na teritoriji nadležnog centra. Svakim novim smještajem djeteta (premjestaajem) mora se ponovo imenovati njegov staratelj. Osim toga, ako se ima u vidu da su potrebe djeteta vrlo različite i da uključuju istovremeno ostvarivanje prava djeteta i na zdravstvenu zaštitu, materijalnu pomoć, psihološku podršku, pravne savjete, socijalne usluge, pitanje je da li je imenovani staratelj u mogućnosti obezbijediti najbolji interes djeteta i u pojedinačnim slučajevima i kada je djetetu omogućeno da ima jednog staratelja.

Posebno je pitanje učešće djece u ovim postupcima – da li se i u kojoj mjeri uvažava njihovo mišljenje prilikom imenovanja staratelja, smještaja, obrazovanja – te pitanje nadzora nad radom službi i ustanova nadležnih za djecu u pokretu.

Sve to samo potvrđuje to da je problematika kompleksna, da zahtijeva sveobuhvatni multidisciplinarni pristup i definisane procedure postupanja svih subjekata zaštite te uspostavljanje niza uzajamno povezanih mjera i aktivnosti kojima će se obezbijediti dobrobit djeteta.

Autorica: Nada Grahovac, Ombudsman za djecu Republike Srpske

ZDRAVO DA STE

Hoću da budem kao druga djeca

Izveštaj o položaju djece u pokretu u Bosni i Hercegovini

Izveštaj o djeci u pokretu prvi je pokušaj da se u Bosni i Hercegovini problem djece u pokretu sagleda multisektorski i interresorno. Izveštaj je urađen na osnovu istraživanja koja je uradila domaća nevladina organizacija “Zdravo da ste” iz Banja Luke. Veliki doprinos istraživanju dali su članovi Savjetodavnog odbora, sastavljenog od predstavnika resornih ministarstava i Save the Childrena, predstavnici državnih institucija, ustanova socijalne zaštite, predstavnici međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija. Poseban značaj imao je glas djece koja su učestvovala u istraživanju, a koji nam je omogućio uvid u njihova iskustva u

⁴ Opći komentar broj 6, tačka 33

procesima migracije, kao i uvid u njihov doživljaj obima i kvaliteta usluga koje dobijaju. Dragocjeni su nam i njihovi prijedlozi za poboljšanje usluga za svu djecu koja će se u budućnosti naći u pokretu unutar Bosne i Hercegovine ili kroz nju.

Na osnovu svih ovih podataka, možemo zaključiti sljedeće:

Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve konvencije, protokole, smjernice, direktive i akcione planove koji predstavljaju međunarodne standarde za djecu u pokretu i time se obavezala na usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s prihvaćenim standardima poštivanja ljudskih prava. Domaći zakonski okvir nije potpuno usklađen s međunarodnim standardima u oblasti prava djece u pokretu.

Iz perspektive djece u pokretu, koju smo posmatrali iz ugla četiri osnovna principa Konvencije o pravima djeteta, može se zaključiti sljedeće:

- Djeca primjećuju diskriminaciju kojoj su izložena, u odnosu na drugu djecu, a osjećaj izolovanosti dominira u njihovom doživljaju procesa migracija, kao i unutar usluga koje su im ponuđene u sistemu zaštite.
- Za većinu djece u pokretu osjećaj ugroženosti života i opstanka bio je jedan od osnovnih razloga zbog kojeg su se njihove porodice odlučivale na migracije.
- Djeca u pokretu nisu imala priliku da donose odluke o samoj migraciji, ni u sistemima zaštite nisu imala priliku izraziti svoje mišljenje i iskazati svoje potrebe.
- Iako je uključen u sva zakonska rješenja, najbolji interes djeteta, kada su djeca u pokretu u pitanju, nije dosljedno primjenjivan u praksi, o čemu svjedoče izjave djece s kojom smo razgovarali.

Profesionalci koji rade direktno s djecom u pokretu, kao i oni koji učestvuju u procesu kreiranja politika i donošenja odluka za ovu grupu djece, te predstavnici nevladinog sektora na različite načine definišu djecu u pokretu. Svim grupama profesionalaca zajedničko je to da na djecu u pokretu gledaju iz ugla svoje institucije, organizacije ili resora ministarstva kojem pripadaju. Profesionalci koji pripadaju resornim ministarstvima prvenstveno brinu o primjeni aktuelnih zakonskih rješenja, dok profesionalci iz nevladinog sektora koji rade direktno s djecom, putem raznih programa podrške, smatraju da se ta rješenja trebaju uskladiti s međunarodnim standardima, koji bi omogućili da se zadovolje individualne potrebe svakog djeteta u pokretu.

U Bosni i Hercegovini ne postoje pouzdani i potpuni podaci o svim grupama djece u pokretu. Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine ima najpotpuniju bazu podataka o djeci neregularnim migrantima, djeci žrtvama trgovine ljudima i tražiocima azila. Na osnovu raspoloživih podataka i na osnovu procjena ispitanika, u posljednje tri godine zabilježen je rast broja djece neregularnih migranata, sa sedam, u 2010. godini, na četrdeset i troje u 2012. godini (za djecu u pratnji roditelja i bez njihove pratnje). Prema iskazima svih ispitanih, iako ne postoje brojučani podaci, primijećen je rast broja djece koja rade i/ili žive na ulici i broja djece povratnika na osnovu Sporazuma o readmisiji. Smanjen je broj djece stranaca žrtava trgovine ljudima, dok je broj djece tražilaca azila i broj djece koja uživaju status međunarodne pravne zaštite ujednačen po godinama.

Uzroci koji dovode do migracija djece u Bosni i Hercegovini, bilo da se radi o vanjskim ili unutrašnjim migracijama, zavisno od grupe do grupe, jesu: ugroženost dječjih života u zemljama pogođenim ratom, siromaštvo, diskriminacija, nebriga i zanemarivanje od strane roditelja, socijalna isključenost, disfunkcionalnost i nasilje u porodici, odgojna zapuštenost, neinformisanost o rizicima migracija, bolesti zavisnosti roditelja, nizak stepen obrazovanja roditelja, osjećaj bespomoćnosti i besperspektivnosti. U toku putovanja djeca su preživljavala strah od nepoznatog, strah od policije, živjela su s osjećajem neizvjesnosti i nepovjerenja prema institucijama. Velik broj djece osjećao je sram i krivicu zbog položaja u kojem su se našla.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja možemo zaključiti da u Bosni i Hercegovini nedostaju odgovarajuće usluge i programi, zasnovani na pravima i individualnim potrebama djece u pokretu. Različite grupe djece u BiH imaju različite programe zaštite. O zaštiti djece stranih državljana, u pratnji roditelja ili bez njihove pratnje, o domicilnoj djeci žrtvama trgovine ljudima te o djeci povratnicima po Sporazumu o readmisiji (ako su smješteni u Readmisioni centar do 30 dana) brigu vode resorna ministarstva i lokalne nevladine organizacije s kojim su ministarstva potpisala protokole o saradnji. Djeca koja rade i/ili žive na ulici i djeca povratnici po Sporazumu o readmisiji koja žive u lokalnim zajednicama nemaju sistemske pomoći i podrške.

Za ovu djecu u pet gradova u BiH postoje dnevni centri koje vode lokalne nevladine organizacije kao projektne aktivnosti. Za sve postojeće usluge koje djeca u pokretu mogu dobiti u BiH postoje utvrđena pravila postupanja, striktno procedure, a za neke usluge i razrađeni standardi kvaliteta. Problem za efikasniju podršku i pomoć djeci, naročito u internim migracijama, jeste to što ova djeca nisu u sistemu socijalne zaštite, a time ni servisa koji bi im mogli pomoći. Dok se ovo ne riješi u okvirima sistema, postojeća pomoć djeci koja rade i/ili žive na ulici zavisit će od donatorskih sredstava i entuzijazma lokalnih nevladinih organizacija.

Djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini, bez obzira na to kojoj grupi pripadaju, imaju slične poglede na kvalitet podrške koju dobijaju; nije dovoljno da imaju krov nad glavom, hranu, odjeću, udžbenike i sl., trebaju im druženje s vršnjacima, igra, sportske i kulturne aktivnosti. Djeca koja koriste usluge nevladinih organizacija (djeca koja rade i/ili žive na ulici i djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite) imaju donekle bolju procjenu usluga koje im se nude, putem podrške u učenju, sportskih, kulturnih i rekreativnih aktivnosti i sl.

Preporuke za unapređenje stanja

I. Uskladiti domaće zakonodavstvo s međunarodnim standardima:

- Izmijeniti i dopuniti entitetske porodične zakone o definisanju posebnih vještina i znanja koje staratelj mora posjedovati u slučaju dodjeljivanja starateljstva nad djecom u pokretu i ograničiti broj štićenika po jednom staratelju.
- Izmijeniti i dopuniti entitetske krivične zakone i zakone Distrikta Brčko u skladu s Protokolom iz Palermo, Konvencijom Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Konvencijom o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece, u pogledu krivičnih djela trgovine ljudima, krijumčarenja ljudi i zasnivanja ropskog odnosa i prijevoza osoba u ropskom odnosu, kako bi se ispunile međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine i obezbijedila jednakost građana pred zakonom.
- Donošenje federalnog Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.
- Izmjene i dopune entitetskih zakona o zdravstvenom osiguranju s ciljem obezbjeđivanja bezuslovne i besplatne zdravstvene zaštite za djecu u pokretu.
- Izjednačiti status i procedure za djecu ilegalnih imigranata i tražioca azila kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini u pogledu obima ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu i u tom pogledu pristupiti izmjeni i dopuni Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu, odnosno podzakonskom aktu Pravilniku o standardima funkcionisanja te drugim pitanjima značajnim za rad imigracijskog centra i Pravilniku o međunarodnoj zaštiti (azilu).
- U imigracijskim centrima pravo djeteta na igru, obrazovanje i društvene aktivnosti treba podzakonskim aktom definisati kao obavezujuće i ne smije biti uslovljeno mogućnostima centra (trenutno je tako), s obzirom na značaj i važnost ovoga prava za pravilan rast i razvoj djeteta, naročito ako se uzme u obzir i činjenica da je većina ove djece bila pod određenim traumama i izložena nehumanom ponašanju. U vezi s tim, u prostorijama imigracijskog centra treba obezbijediti posebno mjesto za društvene aktivnosti za djecu i opremiti ga za ove namjene, za što se trebaju planirati i sredstva u budžetu.
- Maloljetna osoba smještena u imigracijski centar mora biti informisana o svojim pravima, na jeziku koji joj je prilagođen, koristeći se različitim informativnim materijalima, u skladu s njenim uzrastom i na jeziku koji razumije. Zbog toga je neophodna izmjena i dopuna podzakonskog akta koji definiše standarde funkcionisanja imigracijskog centra u smislu obavezujuće norme.
- U skladu s međunarodnim standardima, Okvirnim zakonom o obrazovanju eksplicitno treba definisati način i obim ostvarivanja prava na besplatno osnovno obrazovanje, putem nabavke udžbenika, školskog pribora, užine i prijevoza za djecu u BiH, te imenovati odgovorne institucije za implementaciju. U Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS-a, Brčko Distrikta i kantonalnim zakonima u FBiH djeci do osamnaest godina koja su izvan redovnog obrazovnog sistema treba obezbijediti besplatno vanredno polaganje razreda osnovne škole, po skraćenom

planu i programu, radi sustizanja razreda i nastavka školovanja. Sve obrazovne institucije treba obavezati na organizovanje instruktivne nastave za djecu koja vanredno polažu razrede osnovne škole. Tu djecu treba izjednačiti s učenicima koji redovno idu na nastavu u pravima koja proizlaze iz osnovnog obrazovanja (pravo na zdravstveno osiguranje, na besplatne udžbenike, prijevoz i sl.).

- Pristupiti hitnoj reformi socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, kako bi se osnovna prava djece iz oblasti socijalne zaštite ujednačila i stavila u nadležnost FBiH, a djeca u pokretu postala zakonski vidljiva. Djecu koja su žrtve trgovine i nasilja, štetnog rada i drugih oblika ekonomske eksploatacije, u kantonalnim i federalnim zakonima treba definisati kao posebne korisnike prava iz oblasti socijalne zaštite. Zakoni o socijalnoj zaštiti RS-a djecu u pokretu prepoznaju kroz različite kategorije korisnika socijalne zaštite. Izmjene i dopune zakona trebale bi ići u pravcu usklađivanja definicije djeteta žrtve trgovine ljudima s definicijom iz Palermo protokola i Evropske konvencije o borbi protiv trgovine ljudima. Zakonom o dječjoj zaštiti djecu u pokretu prepoznati kao korisnike dodatka za djecu.
- Neophodno je unaprijediti Zakon o državljanstvu BiH kako bi se potpuno uskladio s važećim međunarodnim normama i standardima na području državljanstva. Trebalo bi unijeti odredbu koja bi strancima, a posebno državljanima drugih republika bivše SFRJ, koji su 01. 01. 1998. godine imali prebivalište u Bosni i Hercegovini, omogućila stjecanje, uz olakšavajuće okolnosti, bosanskohercegovačkog državljanstva. Ovom odredbom treba se predvidjeti više slučajeva olakšavajuće naturalizacije, između ostalog, rođenjem i boravkom na području BiH.
- Donijeti pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH.

2. Jasno formulirati politiku zaštite djece u pokretu, donijeti relevantne i efikasne programe i usluge koji odgovaraju dimenzijama i specifičnostima ovog fenomena (pri tome uzeti u obzir i dječju perspektivu), putem sljedećih zadataka:

- Jasno definisati mehanizam koordinacije svih aktera u sistemu podrške i zaštite djece u pokretu, uključujući i nevladine organizacije koje razvijaju programe za podršku djeci u pokretu.
- Planirati finansijska sredstva na državnom, entitetskom i lokalnom nivou za realizaciju programa za djecu u pokretu.
- Kreirati specifične programe prevencije migracija, kao i programe za podizanje svijesti o rizicima koje migracije predstavljaju za djecu.
- Uspostaviti sistem informisanja za sve koji se nađu u migracijama o mjerama zaštite koje su im obezbijedene.
- Djeci smještenoj u imigracijski centar obezbijediti informativni materijal o pravima na jeziku koji razumiju i koji im je prilagođen.
- Obezbijediti da svi centri (imigracijski, azilantski, izbjeglički i readmisioni) imaju opremljene i djeci dostupne posebne prostorije za društvene aktivnosti za djecu.
- Pojednostaviti procedure registracije djece u matične knjige rođenih i obezbijediti da sva djeca budu u sistemu.
- Ojačati sistem socijalne zaštite generalno i učiniti ga sposobnim da odgovori na potrebe djece u pokretu.
- Obezbijediti veća socijalna davanja kako bi se popravio standard najugroženijih kategorija djece.
- Unaprijediti obrazovni sistem da bude inkluzivniji za djecu u pokretu.
- Obezbijediti uvažavanje kulturoloških i jezičkih razlika, posebno za djecu u pokretu, koja dolaze iz zemalja s različitim jezikom, tradicijom i običajima.
- Uraditi protokole o postupanju za povratnike po Sporazumu o readmisiji na nivou svake općine.
- Prilikom ulaska u imigracijski centar treba se, osim sistematskog pregleda, obaviti testiranje i na drogu i hepatitis.
- Raditi na kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji i podršci, posebno osoblja koje radi s djecom u državnim institucijama, ustanovama socijalne zaštite, policije, porodicama te nevladinim organizacijama koje su direktni pružaoci usluga ovoj populaciji, razvijanjem i primjenom

- programa obuke znanovane na dječjim pravima.
- Što prije staviti u funkciju novoizgrađeni centar za prihvat i smještaj tražilaca azila – Azilantski centar u Trnovu.
 - Otvoriti prihvatne stanice i dnevne centre za djecu uključenu u rad i/ili život na ulici ili su u riziku da to postanu, kao usluge socijalne zaštite, u svim lokalnim zajednicama koje se suočavaju s problemom prosjačenja i ekonomske eksploatacije djece.
 - Razviti i unaprijediti minimalne standarde za pružanje usluga različitim podgrupama djece u pokretu u formalnom sistemu socijalne zaštite kao i servisima koje pružaju nevladine organizacije, te uspostaviti institut nadzora nad kvalitetom usluga vodeći se principom zadovoljstva korisnika.
 - Ojačati materijalne, ljudske i tehničke kapacitete centara za socijalni rad kako bi se moglo adekvatno odgovoriti potrebama djece u pokretu.
 - Edukovati prevodioce i druge profesionalce koji se uključuju u postupak pomoći i podrške djeci u pokretu za senzibiliziran rad s njima.
 - Indikatore za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine treba učiniti vidljivim i dostupnim svim profesionalcima koji rade s djecom u vladinom i nevladinom sektoru; trebaju biti sastavni dio edukativnih materijala za službenike zaposlene u tužilaštvu, sudstvu, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim institucijama i nevladinim organizacijama.
 - Boriti se protiv siromaštva, diskriminacije i kriminala, što je preduslov za borbu protiv migracija djece.
 - Uspostaviti saradnju sa zemljama u okruženju, kako na nivou vlada tako i na nivou profesionalaca uključenih u sistem zaštite i podrške djeci u pokretu.
 - Uključiti medije u praćenje fenomena djece u pokretu i s tim u vezi edukovati novinare kako bi na adekvatan način pratili i izvještavali o stanju i pravima ove djece.
 - Provesti javnu kampanju o fenomenu djece u pokretu i opasnostima kojima su izložena.

Autorica: Nada Uletilović

URED OMBUDSMANA REPUBLIKE BUGARSKE

„Djeca u pokretu“, 5. studenoga 2013., Zagreb

Interaktivna diskusija o predloženim tematskim aktivnostima članica Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe (CRONSEE) – Bugarska

Republika Bugarska je prolaz u Europsku uniju za izbjeglice koje iz Sirije bježe preko Turske, od kojih mnogi ilegalno prelaze granicu tražeći azil.

Zemlja poduzima mjere da smjesti sve potencijalne izbjeglice koje bi mogle stići iz Sirije tražeći utočište od građanskog rata. Prema navodima tijela vlasti, država će možda morati pružiti utočište za 11.000 sirijskih izbjeglica do kraja godine. Dosad je Bugarska primila oko 7000 zahtjeva za azil, uglavnom s Bliskog istoka i iz Afrike. To je tri puta više od godišnjeg prosjeka u posljednjih deset godina. Više od 2000 izbjeglica smješteno je u tri skloništa u Sofiji – u distriktima Ovcha Kupel, Voenna Rampa i Vrazhdebna. Lokalne su vlasti u medijima najavile da glavni grad više ne može prihvaćati azilante i da će se radije usredotočiti na poboljšanje

uvjeta u skloništima, koja su uglavnom opisana kao potpuno neprihvatljiva.

Od 2012. ombudsman Republike Bugarske dobio je novu ulogu – da na osnovi Fakultativnog protokola uz Konvenciju UN-a protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka nastupa kao nacionalni preventivni mehanizam. Zbog izbjegličke krize ombudsman je promijenio plan posjeta timovima nacionalnoga preventivnog mehanizma za 2013. godinu. Timovi su proveli kontrolu uvjeta u prihvatnim, registarskim i distributivnim centrima u Bugarskoj. Smješteni u ove centre, oni koji u njih stižu tu ostaju dok ne dobiju status izbjeglice ili humanitarni status. Ustanovljeno je da svi koji stigni bivaju podvrgnuti prvom liječničkom pregledu. Međutim, uvjeti u centrima veoma su loši – najveći su problem iznimno loši higijenski uvjeti i pretrpanost. Ulažu se napori da se žene i djeca smjeste u zgrade s boljim životnim uvjetima, ali pretrpanost je u svemu najveći problem.

Ovo je prvi put da se zemlja suočava s takvim problemom. Zato među bugarskim institucijama vlada kaos i nepripremljenost za bavljenje velikim priljevom izbjeglica i emigranata proteklih mjeseci. Koordinacija između različitih tijela središnje vlasti slaba je. Ne postoji interakcija između središnje i lokalnih vlasti. Stoga je ombudsman za tijela vlasti načinio popis određenih preporuka, kao što su dovođenje svih zgrada u stanje usklađenosti s regulatornim zahtjevima: osigurati sigurnost protupožarnih, sanitarno-epidemioloških, vodovodnih i električnih sustava; osigurati čistu vodu i normalnu temperaturu; osigurati dovoljno osoblja i prevoditelja; postaviti na istaknuta mjesta informacije na različitim jezicima u vezi s pravima i obvezama osoba koje traže zaštitu, kao i brojeve telefona za hitne slučajeve; uz prioritarno osiguravanje mjesta s pristojnim životnim uvjetima za obitelji s malom djecom; pružiti izravnu pedijatrijsku pomoć u svim skloništima i pedijatrijske timove za svu djecu koja dolaze, bez obzira na to bila ona registrirana kao izbjeglice ili ne. Osim toga, državni ombudsman volio bi dobiti točne informacije o broju maloljetnika bez pratnje roditelja, o njihovu statusu, imaju li nekog skrbnika ili osobu koja se o njima brine, koje se mjere prema njima primjenjuju u skladu sa Zakonom o zaštiti djeteta, koliko ove djece ide u školu.

Izbjeglice pate od iscrpljenosti, dehidriranosti, hipertenzijske krize, blažih povreda. Nema podataka o zaraznim bolestima, ni među odraslima, ni među djecom. Bugarsko ministarstvo zdravstva najavilo je cijepljenje sve izbjegličke djece na području države. Djeca se cijepu protiv velikog kašlja, dječje paralize, tetanusa, difterije, hemofilne influence, malih boginja, zaušnjaka i crvenke. Predstavnici ombudsmana otkrili su problem sa statusom ove djece u smislu imunizacije. Nije bilo dokumentacije koja bi pokazala obavljanje imunizaciju. S druge strane, od početka događja u Siriji nije se obavljala imunizacija u skladu s preporukama Svjetske zdravstvene organizacije. Postoji problem zdravstvene zaštite djece do stare do dvije godine. Liječnici opće prakse odbijaju registriranje te djece. Toj je djeci potrebna specijalistička pedijatrijska njega. Vojna medicinska akademija planirala je osigurati pedijatrijske timove, ali ti timovi trenutačno nisu na raspolaganju.

Ministarstvo zdravstva također je najavilo da će svi regionalni inspektorati za zdravstvo u Bugarskoj dobiti dezinfekcijska sredstva da ih podijele azilantskim centrima. Bugarski Crveni križ osigurava pakete s hranom za svaku obitelj. Nedostaje pelena i mlijeka za djecu stariju od godinu dana. Ukupan broj djece izbjeglica pristiglih u Bugarsku tek treba utvrditi. Oni koji imaju novac mogli su kupiti neke stvari preko socijalnih radnika. Oni im kupuju stvari jer izbjeglice ne mogu napustiti kamp. Oko 70 djece bez pratnje roditelja smješteno je u izbjegličke kampove u zemlji. Oko 40 udomiteljskih obitelji spremno je primiti sirijsku djecu – izbjeglice koje žive u izbjegličkim kampovima u zemlji, a ostali će biti smješteni u domove za djecu bez roditeljske skrbi.

Bugarsko ministarstvo obrazovanja pokušat će pronaći nastavnike i među sirijskim izbjeglicama, kako bi se sirijskoj djeci izbjeglicama omogućio nastavak školovanja. Službenici nastoje utvrditi broj djece, starosne grupe i potrebe. Ulažu se napori za pronalaženje objekata kojima bi se moglo koristiti kao učionicama. Djeca će šest mjeseci učiti bugarski. Nakon toga će nastaviti školovanje prema bugarskom obrazovnom sustavu. Bit će integrirana u bugarske škole. U izbjegličkoj školi u Vrazhdebni sirijska djeca imaju mogućnost učenja arapskog jezika. Ministarstvo obrazovanja je knjigu „Put izbjeglica“, koju je izdalo Udruženje UN-a u Bugarskoj, dostavilo svim bugarskim školama od kojih se očekuje da pomognu školskim zajednicama u radu na stvaranju pozitivne slike o izbjeglicama u javnosti. Ona pomaže nastavnicima da organiziraju igru uloga u kojoj su učenici podijeljeni na nekoliko izbjegličkih obitelji. Oni moraju doživjeti rat, gubitak doma, sve

teškoće s kojima se izbjeglice suočavaju kada napuštaju svoju domovinu. Tako mogu naučiti više suosjećati sa sudbinom izbjegličke djece.

Bugarska agencija za izbjeglice pripremila je brošuru i neke druge materijale koji bi trebali pomoći da se u društvu suzbije neprijateljstvo i predrasude o izbjeglicama.

Autorica: Elina Ivanova, Glavni stručnjak, Odjel za međunarodne standarde i propise, Ured ombudsmana Republike Bugarske

CENTAR ZA PRAVA DJETETA CRNE GORE

Zaštita djece u procesu migracija

Centar za prava djeteta Crne Gore je u sardnji sa neformalnom koalicijom nevladinih organizacija je po prvi put pristupio izradi sveobuhvatne Studije o zaštiti djece u procesu migracija. Studija je imala za cilj da doprinese boljem razumijevanju fenomena djeca u pokretu, sagledavajući postojeće politike i prakse na nivou Crne Gore.

Pored analize međunarodnih politika i standarda, kao i nacionalnog normativnog i institucionalnog okvira u funkciji zaštite djece u pokretu, Centar je kroz istraživanje na terenu pokušao da dobije jasniju sliku o fenomenu migracija, dimenziji dječijih migracija, uključujući uzroke migracija kao i specifične rizike kojima su ova djeca izložena; Na taj način smo stekli uvid u način na koji djeca u pokretu procjenjuju stepen ostvarenosti prava djeteta u kontekstu migracija; Uvid u postojeće programe, usluge i uloge profesionalaca/ki uključenih u sistem zaštite djece u pokretu.

Urađeno istraživanje je pokazalo da Crna Gora nije mnogo izložena migraciji i da pravni sistem za azil još uvijek ne funkcioniše na pravi način. Trenutno je Crna Gora više tranzitna zemlja nego zemlja destinacije tražilaca azila. Očekuje se da će broj tražilaca azila rasti u skladu sa razvojem procesa integracije Crne Gore u EU. U prilog tome govore i podaci da od 2010-2013. godine broj tražilaca azila u Crnoj Gori je drastično porastao - 9 u 2010, 235 u 2011, 1531 u 2012 i 2154 u prvih 8 mjeseci 2013 (podaci UNHCR ; CG nacionalne institucije). Ono što se čini važnim jeste da država Crna Gora mora preduzeti sve mjere kako bi osigurala da zakonodavstvo i praksu u ovoj oblasti usaglasila sa pravnom tekovinom EU.

Istraživanje je pokazalo da su motivi djece u pokretu uglavnom evidentirani kao izražena potreba za boljom materijalnom, odnosno ekonomskom situacijom, bježanje od nepovoljnih okolnosti ratova/sukoba. Nijesmo imali djece koji su migrirali zarad boljeg obrazovanja.

Djeca uključena u život i/ili rad na ulici

U periodu 2010-2013.g. crnogoska policija je podnijela 30 prekršajnih prijava protiv osoba koje navode ili organizuju prosjačenje, dok je za isti posmatrani period evidentirano oko 150 slučajeva prosjačenja. Statistika u vezi sa slučajevima prosjačenja nije adekvatna. O dimenzijama ovog fenomena teško je sa preciznošću govoriti, jer ne postoji jedinstvena evidencija i sistem razmjene informacija između policije, organa za prekršaje, državnih tužilaca i sudova, kako bi se pratio tok i ishod procesuiranih slučajeva organizovanog prosjačenja djece. Službe koje postupaju u slučajevima dječjeg prosjačenja, ovu djecu ne tretiraju uvijek kao žrtve zloupotrebe, iskorišćavanja i zanemarivanja, već kao djecu koja ispoljavaju poremećaje u ponašanju, što je i opredjeljenje zakonodavca s obzirom da se za ovu djecu propisuju sankcije. "Djecu ulice" koji se nađu u prošnji u Podgorici, policija smješta u Prihvatnu stanicu Centra za djecu i mlade "Ljubović", a u praksi je veoma čest slučaj da ih već sutradan, uz saglasnost Centra za socijalni rad, preuzimaju roditelji/ staratelji, tako da se djeca prethodno okupana i obučena, nahranjena ponovo nađu na ulici. Ova pojava je povezana sa

činjenicom da ova djeca u većini slučajeva bivaju prisiljena od strane drugih starijih lica na prosjačenje, ali da nadležnim organinima često nedostaju mehanizmi za zaštitu djece, dokazivanje, sprječavanje i sankcionisanje ovih radnji.

Možemo zaključiti da u Crnoj Gori ne postoje razvijeni programi podrške, kako romskoj djeci, tako i njihovim roditeljima, kako bi se koncept tradicionalističkih shvatanja da je prosjačenje dobar način doprinosa porodičnom budžetu zamijenio konceptom obaveznog obrazovanja koji bi doprinio promjeni neprihvatljivog ponašanja, kakvo je i prosjačenje.

Prešli su granicu tako što se M.Ž. sakrio ispod sjedišta u kupeu, dok se S.Š. uspavao na svom sjedištu. Granična policija Srbije nije obratila pažnju na njegovo prisustvo, a crnogorska jeste. Uprkos činjenici da u posjedu nije imao lična dokumenta, crnogorska policija je imala tolerantan odnos prema maloljetniku i odlučila da ne reaguje na prisustvo maloljetnika. Sakrivenog M.Ž. nije primijetila ni srpska ni crnogorska granična policija. Stigli su u Podgoricu, a zatim otišli preko Bara u Budvu. U Budvi su nastavili sa prosjačenjem, spavali su na klupama u parku u blizini starog grada.

- Romska djeca iz Novog Sada: M.Ž.(12); S.Š.(13)

Raseljena i interno raseljena djeca

Prema evidencijama MUP-a, broj lica iz bivših jugoslovenskih republika koja imaju status raseljenog lica u Crnoj Gori iznosi oko 6.000, od čega maloljetnih lica ima oko 500.

Evidencije o interno raseljenim licima sa Kosova koja borave u Crnoj Gori vodi Uprava za zbrinjavanje izbjeglica. Po njihovoj evidenciji u Crnoj Gori trenutno boravi 8333 lica koja još uvijek imaju status interno raseljenog lica, tj. nisu stekli status stranca u skladu sa članom 105a Zakona o strancima. Od tog broja 2975 lica su djeca (M/1564 i Ž/1411).

Nedostatak ličnih dokumenata i problemi sa registracijom djece, rođene van zdravstvenih ustanova, dovode do pojave apatridije i glavne su prepreke u pristupu osnovnim pravima.

“Diskriminacija postoji prema nama, neki nas vrijeđaju, jači nas tuku, a drugi nas izbjegavaju“.

Želimo da živimo u kućama i zgradama u gradu. Ovdje smo izdvojeni, samo mi...“.

“Ja nekad pomažem u skupljanju limenki. To prodamo i zaradimo pare“;

“Ja nekada za moje biciklo prikačim prikolicu i dovezem ono što je majka sakupila (daske, stare stvari, granje za šporet)“.

- Grupni intervju sa djecom (11-15.g.)-Nikšić

Djeca žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima

Prema pravosnažnim presudama nadležnih sudova na teritoriji Crne Gore, u period uod 2008-2012. Godine su zabilježena ukupno 3 slučaja trgovine ljudima u kojima su žrtve bile maloljetna lica.¹

U 2008.godini evidentirana je jedna maloljetna žrtva ženskog pola porijeklom sa Kosova. 2011.godine takođe, jedna maloljetna žrtva ženskog pola koja je interno lice raseljeno sa Kosova i 2012.godine , jedna maloljetna žrtva ženskog pola crnogorski državljanin.

U 2013.godini nije bilo maloljetnih žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori. Djeca žrtve trgovine ljudima smještaju se u skloništa za žrtve trgovine ljudima: „Crnogorski ženski lobi“, „Sigurna ženska kuća“, „Centar plus“. Zaključen je Sporazum o međusobnoj saradnji između institucija, službi i organizacija. Nacionalni plan akcije za djecu je jasno definisao specifične ciljeve koji predstavljaju dalje smjernice na prevenciji i unapređenju zaštite djece žrtava trgovine ljudima. Ova populacija djece nije bila obuhvaćena istraživanjem jer po zvaničnim statistikama, djece žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori u periodu kada je rađeno istraživanje nije bilo .

¹ Navedeno prema upisniku kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koji se vodi na osnovu podataka dobijenih od tripartitne komisije u čiji sastav ulaze predstavnici Uprave policije, vrhovnog suda i Vrhovnog državnog tužilaštva

Djeca tražioci azila

U periodu od 2008. god. do aprila 2013. god. u Crnoj Gori je bilo ukupno 2.113 tražilaca azila. Od ukupnog broja bilo je 2.092 odrasle osobe, 21 dijete i 4 porodice. Zemlje porijekla: Alžir, Maroko, Avganistan, Egipat, Ruska federacija, Srbija, Albanija, Tunis, Sirija, Libija, Sijera Leone, Pakistan, Bangladeš, Indija, Sudan, Irak, Iran, Turska, Italija, Makedonija, Kosovo, Kenija, Somalija, Nigerija, Palestina, Gruzija, Kuvajt, Bosna i Hercegovina. U skladu sa važećim zakonodavstvom, djeca tražioci azila dok su u Crnoj Gori imaju pravo na socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu i pravo na obrazovanje. Problemi: jezičke barijere, utvrđivanje starosne dobi i identiteta djeteta, spora komunikacija sa zemljama porijekla, česta promjena izjave od strane djeteta, neadekvatan smještaj, nepostojanje programa podrške djeci tražiocima azila.

Djeca povratnici iz procesa readmisije

Ministarstvo unutrašnjih poslova, u posljednje dvije godine (2011. i 2012.), dalo je saglasnost za prihvatanje ukupno 139 lica mlađih od 18 godina života, dok je Direktoratu za upravne unutrašnje poslove dostavljeno ukupno devet najava, i to: najave za tri maloljetna lica iz Savezne Republike Njemačke i najave za šest moleljernih lica iz Kraljevine Švedske.

Međutim, istraživanje je pokazalo da se uglavnom po readmisiji vraćaju punoljetni građani i to bez porodica, imali smo jedan slučaj vraćanja jedne porodice sa dvoje maloljetne djece uzrasta 2 i 4 godine, u vrijeme kada je rađeno istraživanje na terenu, pa u ovom dijelu izvještaja faktički nije bilo moguće pribaviti mišljenja djece o iskustvima iz postupka readmisije.

Nalazi istraživanja sa institucijama sistema

Većina predstavnika institucija ne vide migraciju djece kao problem u Crnoj Gori. Prilikom razgovora o djeci u pokretu, u većini slučajeva, predstavnici institucija su govorili o djeci Romima i problemima prosjačenja. Po njihovom mišljenju, međuinstitucionalna saradnja je na odgovarajućem nivou. Glavni problem sa kojim se institucije susreću je nedostatak finansijske podrške, nedostatak stručnog osoblja i prostornih kapaciteta. Takođe, je naglašeno da saradnja sa zemljama porijekla djece u pokretu nije na zadovoljavajućem nivou. Dodatni problem predstavljaju i nedovoljno precizno definisana institucionalna nadležnost kada su u pitanju djeca u pokretu. Predstavnici institucija, su istakli da je neophodno raditi na daljem unapređenju zdravstvene, socijalne zaštite i obrazovanja. Pored toga, rečeno je neophodno unaprijediti i zakonodavni okvir u cilju efikasnije zaštite djece u pokretu.

Zaključak

Evidentno je da su djeca iz procesa migracija, kao posebno ranjiva grupa izložena različitim rizicima, nijesu jednako tretirana, nemaju uvijek pristup adekvatnim uslugama i servisima koji bi im osigurali zaštitu, nijesu prepoznata kao posebna grupa od strane praktičara, stručnjaka i donosioca odluka. Takođe zapažamo nedostatak dokumentovanih iskustava i znanja o ovoj grupi djece.

Preporuke

- Proizvesti situaciju u kojoj će djeca u pokretu biti vidljivija;
- Tretman djece u pokretu mora biti sistemski organizovan;
- Mora se obezbijediti finansijska podrška;
- Neophodno je unaprijediti kapacitete zaposlenih u institucijama;
- Osigurati obrazovanje i zdravstvenu zaštitu;
- Unaprijediti komunikaciju sa zemljama porijekla ove djece;
- Unaprijediti zaštitu djece Roma koja se bave prosjačenjem.

Autorica: Rajka Perović- direktorica, Centar za prava djeteta Crne Gore

URED PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU REPUBLIKE HRVATSKE

Djeca bez pratnje u Hrvatskoj - problemi i izazovi

Hrvatska nije izuzetak od dinamike i stvarnosti nezakonitih migracija stanovništva, a time i migracije djece bez pratnje koja čine 10% ukupnog broja stranaca u nezakonitom statusu u RH. Hrvatska je dosad bila primarno tranzitna zemlja, no taj se status sve više gubi, a ulaskom u EU neminovno je da postajemo i zemlja destinacije. Ujednačeni statistički podaci o broju djece bez pratnje ne postoje. Svaka nadležna institucija bavi isključivo određenim segmentom problema iz svoje nadležnosti pa se podaci ne podudaraju. Primjerice, policija za 2012.g. raspolaže podatkom o 726 djece bez pratnje dok centri za socijalnu skrb govore o 330 djece, što je ogromna razlika. Vrlo je teško doći do podataka o razlozima napuštanje zemlje porijekla, obiteljskoj anamnezi, dobi i obrazovanju, načinu dolaska u zemlju i dužini boravka pa i o načinu napuštanja Hrvatske. Upravo ovu zbrku u prikupljanju podataka smatramo glavnim uzrokom što nadležni, oni koji donose odluke i provode domaće i međunarodne propise i mjere, nisu u potpunosti svjesni veličine i složenosti ovog problema. To dovodi do toga da su djeca bez pratnje nevidljiva, upitno je dobivaju li adekvatnu pomoć i zaštitu, a ono čega se najviše bojimo je da su u riziku da postanu žrtve organiziranog kriminala. Hrvatski propisi su više-manje usklađeni s međunarodnim standardima. Međutim, kao što se to u velikom broju slučajeva nažalost pokazuje, usklađenost propisa ne znači nužno i njihovu kvalitetnu implementaciju u praksi. Istraživanje koje je provedeno 2010. u sklopu Programa za djecu bez pratnje Ureda UNHCR-a u RH pokazalo je da postoje mnogi problemi te ćemo ovom prilikom ukazati na neke.

Identificiranje i prepoznavanje djeteta bez pratnje je ključni moment u njegovoj zaštiti, no upravo je ono otežano jer djeca i osobe u nezakonitom preslasku često nemaju osobne isprave. Bez osobnih isprava vrlo je teško ustanoviti tko su osobe u pratnji djeteta ili jesu li one doista njegovi roditelji kako tvrde ili nisu, kakav je pravi odnos djeteta s drugim članovima skupine, je li dijete ugroženo i treba li zaštitu? Policijski službenici koji su najčešće prvi u kontaktu s djetetom često su usmjereni na zaštitu države od nezakonitih ulazaka stranaca te tako u raskoraku između svoje primarne uloge „čuvara granice“ i zahtjeva da uoče i prepoznaju dijete koje treba pomoć i zaštitu. Koliko puta zadatak čuvanja granice prevlada govori podatak da je 2012. godine od 726 djece bez pratnje njih 403 protjerano samo zbog nezakonitog ulaska u zemlju. Od toga je 78 protjerano odlukom suda u prekršajnom postupku i kad nisu učinili nikakav drugi prekršaj, dok je u upravnom postupku po kratkom postupku rješenjem policije protjerano 325 djece.

Osiguranje adekvatnog smještaja slijedeći je problem i izazov. Dijete odvojeno od roditelja ne smije se izolirati i ono treba biti smješteno s drugom djecom no, u praksi je to vrlo teško organizirati. Smještaj s djecom koja imaju probleme u ponašanju nije u interesu djeteta bez pratnje jer ono nije automatski zbog činjenice da se našlo u teškoj životnoj situaciji dijete s problemima u ponašanju te takav smještaj nije u njegovom interesu. S druge strane dijete bez pratnje najčešće je istraumatizirano dijete, a bespomoćnost zbog situacije u kojoj se našlo često, po iskazu stručnjaka, progovara kroz njegovo agresivno, autoagresivno i destruktivno ponašanje, pa smještaj uz djecu bez roditeljske skrbi može biti ugrožavajući po ostalu djecu. Dodatni rizik za ostalu djecu može biti i opasnost od zaraznih bolesti kojima je dijete moglo biti izloženo na svom putu.

Kad je dijete odvojeno od roditelja zatečeno u grupi s odraslim ljudima uvijek se postavlja pitanje treba li ga odvojiti od grupe s kojom je putovalo ili ne. Ponekad je za dijete vrlo važno da ostane u grupi s ljudima kojima je emocionalno povezan, s kojima dijeli istu sudbinu i čija mu je zaštita potrebna pa i kad nije riječ o članovima njegove obitelji. No, u tom slučaju smještaj u izolacijske jedinice za strance nije primjeren djetetu. S druge strane ostanak djeteta s grupom može biti poguban za dijete, ako se odnosi unutar grupe dobro ne propitaju

i otklone mogući ugrožavajući faktori za dijete poput opasnosti da je dijete ustvari žrtva trgovanja ljudima. Procjena najboljeg interesa djeteta prilikom donošenja odluke o smještaju od primarnog je značaja te ona ne bi trebala ovisiti o raspoloživim kapacitetima smještaja. Dijete se ne bi smjelo smještavati po principu „tamo gdje ima mjesta“. Stoga je vrlo važno osigurati specijalizirane smještajne kapacitete koji će pojedinom djetetu, uvažavajući sve bitne okolnosti njegove situacije, biti odgovarajuće.

Tretman i skrb o djetetu odvojenom od roditelja poseban je izazov posebno u situacijama nedostatnog broja posebnog educiranih stručnjaka koji se znaju nositi sa specifičnim zahtjevima ove posebno ranjive kategorije djece. To se prije svega odnosi na stručnjake u ustanovama koji vode svakodnevnu skrb o djeci odvojenoj od roditelja za vrijeme njihova smještaja, ali i na prevoditelje koji bi trebali biti posebno senzibilizirani za rad s ovom kategorijom djece. Oni, odgovarajućim pristupom djetetu mogu uspostaviti odnos povjerenja i pomoći u uklanjanju jezičnih barijera koje ponekad predstavljaju nepromostivu prepreku za pružanje odgovarajuće pomoći i zaštite te su frustrirajuće i za dijete i za profesionalce koji mu nastoje pomoći. Zbog kulturnoloških razlika u pojedinim slučajevima teško je uspostaviti i neverbalnu komunikaciju što onemogućuje sudjelovanje djeteta, iskazivanje mišljenja, ostvarivanje prava, osiguranje zaštite. Zbog svega navedenog dijete često ne prepoznaje mogućnosti zaštite koje mu se nude te su bjegovi djece iz organiziranog smještaja, osobiti problem. Većina djece koja su zaustavljena u Hrvatskoj nesvjesna su opasnosti kojima su izložena i samo želi nastaviti put prema svom cilju, svaku pomoć doživljavaju kao prisilu i prijetnju te koriste svaku priliku za bijeg. Nažalost, bjegom iz ustanove ostaju bez institucionalne podrške i zaštite.

Skrbnici koji bi trebali biti ključne osobe u osiguranju zaštite djeteta nažalost se u većini slučajeva samo formalno postavljaju. Nedjelotvorni su, ne viđaju se s djecom pa je upitno pružanje kvalitetne pomoći djetetu. Posebno zabrinjavaju situacije u kojima se djetetu kao skrbnik imenuje osoba iz skupine migranata unatoč preporuci Akcijskog plana EU komisije o djeci bez pratnje. Primjerice, 2012. g. djeci stranim državljanima je u više od 60% slučajeva za skrbnika imenova osoba iz djetetove pratnje od kojih je samo 9% bilo u srodstvu s djetetom.

Svi ti problemi na koje je ukazalo predmetno istraživanje, kao i oni koje smo uočili praćenjem postupanja nadležnih tijela prema djeci odvojenoj od roditelja, pokazali su kako je potrebno:

- uspostaviti nacionalni referalni sustav za praćenje fenomena djece bez pratnje,
- uspostaviti jasne kriterije za imenovanje skrbnika, skrbnike posebno educirati, pratiti i evaluirati njihov rad,
- razviti hodogram postupanja,
- osigurati postupanje na državnoj granici koje će djetetu omogućiti pristup međunarodnoj zaštiti,
- osigurati odgovarajuće smještajne kapacitete,
- osigurati zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje, te
- razviti dugoročne programe integracije za onu djecu koja ostaju u Hrvatskoj.

Sve su to izazovi koji su pred nama. Ured pravobraniteljice za djecu već godinama upozorava na probleme i tražimo njihovo rješavanje. Vladi smo upućivali preporuke vezano uz edukaciju posebnih skrbnika, sastavljanja liste s koje se skrbnici mogu imenovati, utvrđivanje i donošenje smjernica za postupanje, organizirali smo edukacije za stručnjake, tiskali publikaciju „Djeca bez pratnje“ te je dostavili svim centrima za socijalnu skrb, domovima za djecu, policijskim upravama i prekršajnim sudovima u Hrvatskoj na daljnje korištenje. Predložili smo i izmjene zakona kako bi se poboljšao položaj ove skupine djece. Sudjelovali smo i u radu radne skupine za izradu *Protokola o postupanju s djecom bez pratnje* koji je Vlada usvojila u srpnju 2013. godine. Protokolom je detaljno razrađeno postupanje nadležnih tijela, suradnja policije i centra za socijalnu skrb uz naglasak primarne uloge centra za socijalnu skrb u zaštiti djeteta, žurnost postupanja, obveza postavljanja skrbnika djetetu bez pratnje s posebne liste i definiranje njegovih obveza, kao i sustav praćenja njihovog izvršavanja. Uz ostale obveze, jasno je definirana dužnost skrbnikovog redovitog kontakta s djetetom, pružanje informacija djetetu i uvažavanje njegovog mišljenja, te način ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i obrazovanje, uspostavljanje kontakta s obitelji, provjera okolnosti i donošenje odluke o daljnjoj skrbi u najboljem interesu djeteta. Obaveštavajući dokument je i Migracijska politika RH 2013-2015 u kojem se predviđa izgradnja novih smještajnih kapaciteta za djecu do kraja 2014. za što su osigurana sredstva. To su svježiji dokumenti čije učinke još ne možemo ocjenjivati, no nadamo se da će se njihovim usvajanjem barem donekle ublažiti problemi koji

sada postoje, da će se osigurati bolji i pravedniji tretman ove posebno ranjive skupine djece te time smanjiti rizik od njihove viktimizacije.

Donošenjem tih dokumenata posao sigurno nije završen - on tek počinje, a na nama je da pažljivo pratimo njihovu provedbu jer djeca imigranti trebaju poseban tretman koji će uvažavati njihovu specifičnu situaciju. Naša je dužnost da podižemo razinu svijesti o tome da su nepovjerljiva zbog jezičnih barijera, da su u borbi za preživljavanje ponekad sklona neprihvatljivom ponašanju čime izazivaju osudu društva, no da su prije svega samo djeca i to djeca koju je nevolja natjerala na put. Djeca koja su izrazito ranjiva i uplašena, a briga o njima je naša profesionalna obveza.

Autorica: Gordana Filipović, savjetnica pravobraniteljice za djecu RH

INSTITUCIJA OMBUDSMANA KOSOVA

Ostvarivanje prava i zaštita “djece u pokretu”

Pozdravljam sve prisutne i zahvaljujem organizatoru na pozivu, jer je sudjelovanje na ovakvom skupu korisno iskustvo za našu instituciju. Institucija ombudsmana Kosova nije sudjelovala u istraživanju, no migracije ljudi bile su i ostaju fenomen proširenih razmjera na Kosovu. Kako nema dovoljno analiza ili izvješća o ovom fenomenu, nemamo podataka o točnom broju građana Kosova koji žive izvan Kosova, kao ni o broju ljudi koji su na nezakonit način ušli u državu te nemaju legalan status.

Naša je institucija ove godine zaprimila sedam žalbi obitelji koje su vraćene na Kosovo, a koje su se žalile zbog nemogućnosti institucija da ispune zakonske obveze u smislu pomoći koja im pripada.

Razlozi za migracije djece

Razlozi zbog kojih dolazi do migracija na Kosovu, osobito djece, stalno su promjenjivi, no oni se mogu klasificirati kao individualni, obiteljski i socijalni.

Individualni se razlozi povezuju s ispunjavanjem individualnih potreba djece, kao što su zdravstvene potrebe, potrebe za školovanjem, razvojem, sigurnošću, za boljim uvjetima života i dr. Obiteljski i socijalni razlozi imaju utjecaj na cjelokupan život obitelji i društva, u koji spadaju i djeca.

Među glavnim su razlozima za migracije djece na Kosovu nezaposlenost, teški životni uvjeti i potreba za boljim životom.

Promjenom migracijskih politika europskih država migrantima je ograničeno tržište rada, zbog čega je, u posljednjih nekoliko godina, velik broj migranata protiv svoje volje vraćen na Kosovo.

Nadležnost za reintegraciju migranata na Kosovu do 2008. bila je u nadležnosti UNMIK-a, UNHCR-a i IOM-a. Od 2008. odgovornost je prebačena na institucije Kosova, pri čemu je odgovornost za vraćene osobe dana Ministarstvu unutarnjih poslova, dok je odgovornost za njihovu reintegraciju podijeljena među više ministarstava.

Vlada Kosova dosad je potpisala sporazum o povratku kosovskih građana s 21 državom te je od 2009. godine pa do danas ukupno vraćeno 20.787 osoba.

Na središnjoj razini, u procesu reintegracije glavne uloge imaju Ministarstvo unutarnjih poslova i Departman

za reintegraciju i povratak, dok je na lokalnoj razini to općinski Ured za povratak i povratnike. Cjelokupna podrška za reintegraciju podijeljena je među resornim ministarstvima.

Strategije koje su u proceduri donošenja

U proceduri donošenja trenutno su Strategija i akcijski plan postupka o ljudskim pravima u Republici Kosovo (2013. – 2017.) te Nacionalna strategija za reintegraciju repatriiranih osoba na Kosovu.

Iako ima dovoljno mehanizama i zakonskih instrumenata, i nadalje postoje izazovi za poboljšanje i povećanje efikasnosti pri implementaciji zakona koji su na snazi.

Sa ciljem da podrži povratnike, Vlada Kosova razvila je socijalnu i gospodarsku politiku za reintegraciju i dodijelila je fondove za provođenje takve politike.

Dobre prakse za reintegraciju vraćenih osoba i program za integraciju

Ovom prilikom treba spomenuti Uredbu GRK br. 20/2013. za reintegraciju vraćenih osoba i za upravljanje programom za reintegraciju, koja je donesena 6. rujna 2013.

Prema toj Uredbi reintegracija vraćenih osoba oslanja se na prednosti i pomoći. Koristi se sastoje od neposredne pomoći po dolasku, hitne koristi i mjera koje podržavaju održivu reintegraciju, a osiguravaju se bez diskriminacije, te pri ocjenjivanju posebnih potreba osoba uvijek treba uzeti u obzir najbolji interes djece. Vraćene se osobe odmah po dolasku na Kosovo dočekuju na organiziran način, primaju informacije i nudi im se, prema potrebi, liječnička pomoć.

Ako povratnici nemaju sredstava za transport, osigurava im se transport do njihove općine, a ako nemaju osigurano stanovanje, pruža im se privremeni smještaj u centru za smještaj, koji traje do sedam dana.

Ako zbog teških ekonomskih uvjeta vraćene osobe ili obitelji nemaju smještaj ili ga ne mogu platiti, osigurava im se plaćanje najma u trajanju do 12 mjeseci, a po isteku ovog roka općine su dužne osigurati trajno rješenje za smještaj vraćenih osoba.

Vraćenim osobama osigurava se i paket pomoći u hrani i neophodnim higijenskim sredstvima, što može trajati do 12 mjeseci, dok se za zimsku sezonu osigurava i pomoć za grijanje.

Osobe koje se vraćaju imaju pravo i na liječničku pomoć koja se pruža u javnim institucijama. U posebnim slučajevima vraćena osoba ima pravo tražiti i pokrivanje troškova za liječničku pomoć koja se ne pruža u javnim institucijama.

Ako je potrebno, jednokratno se osigurava i paket za namještaj u vrijednosti do 2000 eura po obitelji.

Održive mjere za podršku reintegraciji

Mjere za podršku reintegraciji mogu biti mjere za obnavljanje ili rekonstrukciju kuća, obrazovanje za djecu, jezični tečajevi, profesionalna obuka za stručno obrazovanje i pomoć za zaposlenje i samozaposlenje.

Obnavljanje ili rekonstrukcija kuća osigurava se osobama koje mogu dokazati da je njihova kuća u kojoj su prije živjeli djelomično ili potpuno uništena.

Sva djeca imaju pravo pohađati odgovarajuće škole na Kosovu, a osnovno je školovanje besplatno. Sve vraćene osobe kojima je potrebna profesionalna obuka u svrhu obrazovanja za tržište rada imaju pristup stručnoj i jezičnoj obuci, u skladu sa zakonima na snazi.

Sve vraćene odrasle osobe imaju pravo na zaposlenje u skladu sa zakonima na snazi, no zbog velikog broja nezaposlenih na Kosovu to je velik izazov.

Vraćene punoljetne osobe mogu dobiti i pomoć za financiranje projekata, a vrijednost financiranja projekta ne može biti veća od 2000 eura.

Autor: Kadrush Sylja, pravni savjetnik

INSTITUCIJA OMBUDSMANA MAKEDONIJE

Djeca u pokretu

U skladu s člankom 11. Zakona o ombudsmanu ombudsman pruža posebnu zaštitu za dječja prava na osnovi uložene žalbe ili pokretanja postupka na vlastitu inicijativu. Osim toga, u cilju praćenja situacija u vezi s poštivanjem i zaštitom dječjih prava, provode se istraživanja i analize kojima se poziva na određena zajamčena prava djece. Kasnije prema tim analizama ombudsman tijelima u odnosu na koje je ovlašten djelovati može podnijeti preporuke, mišljenja i preglede.

Odjel za zaštitu dječjih prava u okviru rada ombudsmana proteklih je godina donio preporuku za zaštitu djece u slučaju takozvane sezonske migracije unutar zemlje, točnije migracije u istočnom dijelu Makedonije. U tim su slučajevima, osim odraslih članova obitelji, u sezonski rad bili uključeni i maloljetnici, što je dovelo do prekida školovanja ili obavljanja poslova neprimjerenih njihovu uzrastu.

Iako ombudsman ne posjeduje preciznu analizu ovog problema, migracija i djeca, dopustite mi da vas informiram da su s pravne točke gledišta pitanja koja se odnose na ovu problematiku sadržana u nekoliko zakona, kao što su Zakon o strancima, Zakon o azilu i privremenoj zaštiti, Zakon o prijavi mjesta stanovanja i boravka građana itd. U tom su kontekstu dane izjave prema kojima postoji vidljiv napredak u vezi s migracijom, a to je dovelo do promjena u Zakonu o strancima u smislu pojednostavljivanja procedure za dobivanje privremene boravišne dozvole za strance koje upošljavaju poduzeća koja su bitna za ulaganja u zemlju. Što se tiče azila, Zakon o azilu i privremenoj zaštiti također je izmijenjen i dopunjen u cilju usklađivanja s europskim zakonodavstvom za određivanje minimalnih standarda za uvjete prijma azilanata i za procedure kojima se odobrava ili oduzima status izbjeglice. Također su stupile na snagu i izmjene i dopune Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći te izmjene i dopune Zakona o zdravstvenom osiguranju azilanata, čime se proširuje djelokrug zakona.

Uzimajući u obzir definiciju koja obuhvaća djecu ili grupe ljudi u pokretu («djeca u pokretu»), izbjeglice, interno raseljene osobe ili djecu, azilante, nezakonitu migraciju, žrtve trgovine, djecu uključenu u život i rad na ulici, povratnike iz procesa readmisije, jasna je prisutnost dječje migracije. Sama se migracija događa iz više razloga, djeca migriraju sama ili sa svojim roditeljima odnosno skrbnicima, dobrovoljno ili ne, i vođena su različitim motivima. To može biti traženje posla ili obrazovanja ili bijeg od neprihvatljivih okolnosti, kao što je konflikt. Također je jasno i nedvosmisleno da ih situacija koju donosi pokret ili migracija može izložiti većem riziku, posebno ako maloljetnici putuju u drugu zemlju bez pratnje. Oni mogu biti meta različitih oblika zlostavljanja, prevare, trgovine djecom, iskorištavanja za rad, žrtve seksualne eksploatacije itd.

U Makedoniji, a vjerujem i u drugim zemljama u regiji, češća je i aktualnija migracija obitelji prema zemljama zapadne Europe, u potrazi za boljim životom i poslom. S druge strane, ovdje se postavlja aktualno pitanje vizne liberalizacije kao i mjera koje određena država poduzima da spriječi njezinu zlorabu, kojom se uskraćuje pravo i sloboda kretanja građana.

Mislim da je pitanje dječje migracije složen problem i bavljenje ovim pitanjem zahtijeva sveobuhvatan pristup, intenzivnu i razvijenu suradnju, čak i na transnacionalnoj razini, kao i analizu različitih aspekata dječje zaštite. Djeca u pokretu u našem zakonodavstvu nisu priznata kao posebna grupa. Umjesto toga, ona se tretiraju kao djeca na ulici, djeca žrtve seksualne eksploatacije, djeca izbjeglice itd. U tom kontekstu željela bih napomenuti da je ombudsman Republike Makedonije, kao član Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe (CRONSEE), sudjelovao u dva istraživanja u vezi s položajem djece na ulici (djece koja prose) i seksualnim iskorištavanjem djece te njihovom zaštitom od pedofilije.

Također bih vas željela informirati o situaciji koja je zajednička i karakteristična za regiju. Riječ je o djeci/osobama koje ne posjeduju rodni list jer nisu registrirani po rođenju, odnosno djeci fantomima ili nevidljivoj djeci, koja zbog ove situacije nisu u mogućnosti ostvariti prava koja su im zajamčena na temelju domaćih i međunarodnih zakona.

Ombudsman kao nacionalni preventivni mehanizam ove je godine obišao Migracijski servisni centar u

Makedoniji i, u vezi s položajem maloljetnika u Prihvatnom centru za strance, naglasio prisutnost četiri maloljetne osobe bez pratnje za koje je u tijeku procedura za imenovanje skrbnika. Tim je informiran o tome da skrbnici često posjećuju maloljetnike i brinu se o ostvarivanju njihovih prava. U svrhu uspostavljanja kontakta s njihovim roditeljima, uvedena je posebna lista poziva i svi koji žele stupiti u kontakt sa sebi dragim ljudima trebaju se obratiti uredu direktora Migracijskoga servisnog centra. Osobe kojima je uskraćeno ovo pravo samo su one kojima su ograničenje nametnuli odjeli Ministarstva unutarnjih poslova. Na osnovi uvida u popis tih poziva do dana posjeta (30. rujna 2013.) obavljeno je 40 poziva prema raznim zemljama, a isti je popis predan nacionalnom preventivnom mehanizmu na daljnju analizu.

Također je navedena prisutnost četiriju žena, od kojih dvije potječu iz Afganistana. Za vrijeme razgovora s maloljetnicima koji imaju 13, odnosno 14 godina i koji malo govore engleski, pojašnjeno je da su rođeni u gradu Ghazni u Afganistanu i da u Centru borave već 20 dana. Obojica su obavila telefonski razgovor s majkom, koja, prema njihovim navodima, boravi u Grčkoj, ali se oni ne žele tamo vratiti. Također su naveli da nemaju pravo svakog dana odlaziti u šetnju i da im je, kako borave u Centru, bilo dopušteno dvaput izaći iz njega. Osim policajca koji ih je doveo u Centar, do dana našeg posjeta nitko ih nije posjetio.

Na osnovi uvida u evidenciju o ovim maloljetnicima može se reći da su primljeni 10. rujna 2013. i da je poslan zahtjev za dodjelu skrbnika, o čemu odluku treba donijeti Centar za socijalni rad.

Ombudsman je naveo da je zaštita osjetljivih grupa u Centru, maloljetnika bez pratnje, žena i osoba bez državljanstva, na vrlo niskoj razini i da nije usklađena s međunarodnim dokumentima i standardima, što dovodi do zaključka da bi držanje ovih kategorija ljudi u zatvorenom Prihvatnom centru trebalo biti isključeno i svedeno na najmanje moguće razdoblje.

Maloljetnici bez pratnje u Centru nisu u kontaktu sa skrbnikom niti ih on posjećuje, bilo da u evidenciji o njima postoji odluka o imenovanju skrbnika od strane Centra za socijalni rad ili ne. Prema Porodičnom zakonu postupak za imenovanje skrbnika hitan je i skrbnik treba biti imenovan što je prije moguće, kako bi se potpuno i pravodobno pobrinuo za dječja prava. U ovom slučaju nedostaje koordinacija između Prihvatnog centra za strance i Centra za socijalni rad, što znači da ovo pitanje treba razmotriti na višoj razini, u Ministarstvu unutarnjih poslova i Ministarstvu rada i socijalne politike. Pravo djece na šetnju i rekreaciju je ograničeno, a Centar nema izrađene posebne programe za rad s djecom kako bi ona ostvarila pravo na razvoj i obrazovanje u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.

Naša je tendencija kao Odjela za zaštitu prava djeteta i osoba s posebnim potrebama da uspostavimo sveobuhvatan i praktično funkcionalan sustav zaštite djece u pokretu, koji bi potpuno bio zasnovan na dječjim pravima, odnosno nacionalni sustav koji će djeci jamčiti zaštitu i pristup zasnovan na pravima, bez obzira na njihov migracijski status. Nadalje, potrebno je izraditi i promovirati politike, zakone, programe i usluge koji će uzeti u obzir Konvenciju o pravima djeteta, ponajprije načelo najboljeg interesa za dijete (članak 3. Konvencije), pravo na život, opstanak i razvoj (članak 6.) i pravo na svoje osobno mišljenje (članak 12.).

Također smatramo važnim uspostavljanje efikasnog sustava za prikupljanje podataka i detaljnu statistiku o djeci koja migriraju na državnoj razini, koji će biti zasnovan na jedinstvenim kriterijima u skladu s međunarodnim standardima i suradnjom.

Važno je prepoznati i djelovati na osnovi stvarnih razloga za migraciju, uključujući društvenu isključenost, marginalizaciju, siromaštvo, nasilje i diskriminaciju. Sve navedeno trebalo bi imati za cilj otvaranje realnih mogućnosti za ostvarivanje prava na obrazovanje ove djece, zaštitu od nasilja, zlostavljanja ili eksploatacije u zajednicama iz kojih dolaze.

Iako skorašnje, pitanje koje uključuje djecu u pokretu trebalo bi naići na više priznanja u državnim politikama u smislu dječje zaštite, dječjeg rada i migracije, kao i mjere za smanjivanje siromaštva u cilju ostvarivanja veće društvene inkluzije.

Autorica: Vaska Bajramovska-Mustafa, zamjenica ombudsmana, Republika Makedonija

ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Djeca bez pratnje u Republici Sloveniji

Ombudsman za ljudska prava u Republici Sloveniji primio je vrlo malo žalbi zbog kršenja prava u vezi s maloljetnim osobama bez pratnje. O takvim problemima uglavnom smo informirani u suradnji s nevladinim organizacijama. U ovom je području ponajviše aktivno Slovensko udruženje filantropa, koje je izradilo Strategiju za postupanje s djecom bez pratnje, prijedlog za projekt "Centar za smještaj djece bez pratnje" i model mentorstva za djecu bez pratnje.

Svoj djeci bez pratnje omogućeno je školovanje u osnovnim i srednjim školama, međutim postoji problem s odgovarajućim pripremnim programima koji bi toj djeci pomogli da se uključe u redovite školske programe što je brže moguće. Ovdje je jezik općenito najveća prepreka. Sva djeca imaju zajamčenu zdravstvenu zaštitu. Osigurani su im dobri smještajni uvjeti, iako im je kretanje ograničeno i nedostaje im psihosocijalna podrška.

Glavni problemi u bavljenju pitanjem djece bez pratnje odnose se na sljedeće:

- nedostatak sveobuhvatnih statističkih podataka – Podaci iz Centra za strance (pruža smještaj i brigu za strane državljane, uključujući maloljetnike, tijekom razdoblja koje je potrebno da bi izašli iz zemlje), Azilantskog centra (pruža smještaj azilantima) i Slovenskog udruženja filantropa pokazuju da u Sloveniji opada broj djece bez pratnje.
- neadekvatna psihosocijalna pomoć za djecu, posebno u smislu pomoći za traumatiziranu djecu i pripreme za povratak u njihovu zemlju podrijetla
- Profesionalno osoblje nedovoljno je kvalificirano za rad s ovom osjetljivom populacijom.
- problemi u smislu prevoditeljskih usluga za komunikaciju sa stručnim osobljem
- Nisu izrađeni programi za povratak djece bez pratnje u njihovu zemlju podrijetla ili transfer u neku treću zemlju uz podršku reintegraciji.
- neodgovarajuća zaštita od opasnosti od trgovine ljudima
- U žalbama se navodi da su procedure za dobivanje prava na međunarodnu zaštitu površne i da je vraćanje djece u njihovu zemlju podrijetla često upitno u smislu najboljeg interesa za dijete.
- Ministarstvo nadležno za obitelj (i djecu) ne sudjeluje aktivno u rješavanju ovog problema, iako je pružanje posebne brige za djecu bez pratnje jasno navedeno u Programu za djecu i mlade za razdoblje 2006. – 2016.

Kao nacionalni preventivni mehanizam na osnovi Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, ombudsman redovito nadgleda prostorije Centra za strance i Azilantskog centra, u kojima su smještene i djeca bez pratnje. Dosad nisu utvrđene znatnije nepravilnosti u smislu tretmana te djece.

Prošle smo godine bili alarmirani zbog problema dvoje maloljetnika koji su izgubili priliku da budu smješteni u Centar za strance. Djeca su praktično držana u pritvoru više od šest mjeseci, što je dovelo do mentalnog poremećaja. Pokazali su intenzivne samoubilačke misli, za koje je psihijatar ocijenio da su ozbiljne. Tražeći drugi mogući smještaj za to dvoje maloljetnika, postalo je očito da se dobrobit takve djece nije osigurala na pravi način. Pokušaji da nađemo smještaj za to dvoje djece u kriznom centru bili su neuspješni, jer krizni centri navodno nisu bili pripremljeni za njihov prijam iako je trebalo biti (neslužbeno) slobodnih kapaciteta. Razlog za to ponudili su u obrazloženju da krizni centar prihvaća samo onu djecu za koju se jasno zna da će otići nakon razdoblja od 21 dana, što je gornja granica za trajanje smještaja u kriznom centru. Pokušalo se i za to dvoje djece naći smještaj u rezidencijalnoj grupnoj brizi. Službeno, tamo nije bilo mjesta, ali neslužbeno je problem zapravo bio tko će platiti za tu uslugu.

Oboje djece izrazilo je jasnu želju napustiti Sloveniju i otići u neku drugu državu članicu EU-a. Općenito, migranti na Sloveniju ne gledaju kao na ciljanu zemlju. U ovom slučaju dopušteno je da oboje djece bez nadzora ode iz Centra za strance. Oni su brzo nestali i slovenske su vlasti izgubile svaki kontakt s njima. Nedvojbena

je da su odmah napustili zemlju.

Smatramo da je regularnost statusa maloljetnika bez pratnje koji uđu na teritorij Republike Slovenije neadekvatna. Maloljetnici se samo u iznimnim slučajevima smještaju izvan Centra za strance, odnosno kada nije moguće da budu smješteni u Centar za strance. Ocjenjujemo da je to u suprotnosti s člankom 82. stavkom 3. Zakona o strancima, kojim se propisuje da se smještaj u Centar za strance pruža samo u iznimnim slučajevima. Smještaj u Centar za strance, koji bi trebao biti iznimka, u praksi je prvo i jedino rješenje.

Problemi nastaju i jer je sistemsko reguliranje pitanja u vezi sa strancima u nadležnosti Ministarstva unutarnjih poslova, iako, po našem mišljenju, sva druga tijela također bi trebala biti odgovorna za dobrobit djece, koja je zajamčena UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta. Ministarstvo nadležno za obiteljska pitanja, koje je zaduženo i za mrežu institucija kvalificiranih za zaštitu djeteta i njihove najbolje interese, treba imati vrlo važnu ulogu u tom smislu.

Nakon naše intervencije, ministarstvo nadležno za obitelj angažiralo se na pronalaženju drugačijih rješenja u okviru mreža koje već postoje u Sloveniji. Poseban je naglasak stavljen na mogućnost smještaja djece bez pratnje u studentske domove.

Ova će pitanja biti unesena u godišnji izvještaj. Vlada i Narodna skupština razmatraju godišnje izvještaje i definiraju svoja stajališta u vezi s preporukama ombudsmana.

Autor: Lan Vošnjak, viši savjetnik za prava djeteta, Zaštitnik ljudskih prava Republike Slovenije

ZAŠTITNIK GRAĐANA SRBIJE

Deca u pokretu – iskustva Srbije

Moje izlaganje odnosit će se samo na djecu migrante koja traže azil ili su u tranzitu u Republici Srbiji; neće obuhvatiti druge osjetljive grupe djece koja se mogu podvesti pod definiciju “djeca u pokretu”, u smislu kako to definiše Save the Children International, već bliže onom kako to čini Evropska mreža ombudsmana za djecu (ENOC). Dakle, neće biti govora o djeci iz readmisije, interno raseljenoj djeci niti djeci ulice.

Prvi ozbiljan pokušaj snimanja stanja u oblasti prinudnih migracija u Srbiji napravljen je tek 2011. godine, u organizaciji četiri nevladine organizacije (Grupe 484, Beogradskog centra za ljudska prava, Inicijative za razvoj i saradnju i Beogradskog centra za bezbednosnu politiku). U 2012. godini rad na istom pitanju nastavio je Beogradski centar za ljudska prava, uz podršku UNHCR-a, ali s fokusom na pružanje pravne i psihološke podrške tražiocima azila i s ciljem unapređivanja pravne regulative i prakse državnih organa u postupku azila, imajući u vidu činjenicu da je Srbija tek 2008. godine, posljednja u Evropi, usvojila Zakon o azilu. U Srbiji ne postoji funkcionalni sistem azila, jer sve funkcioniše na pretpostavci da je Srbija samo tranzitna zemlja ka zemljama Evropske unije.

U Srbiji postoje dva centra za azil – u Banji Koviljači i u Bogovadi. Evidentna je netrpeljivost lokalnog stanovništva prema strancima, koja se demonstrira uličnim protestima da se ovi centri zatvore, odnosno da se novi, planiran i neophodan zbog konstantnog priliva migranata, ne otvori u njihovom mjestu. Zbog navodnog napada jednog stranca crne puti na jednu djevojku (napad nikad nije dokazan), u Banji Koviljači 2012. godine, uslijedili su ulični protesti, roditelji su prijetili bojkotom nastave, te sam, kao nadležna zamjenica Zaštitnika građana (ZG), dala izjavu protiv takve vrste pritiska i manipulisanja djecom nacionalnoj novinskoj agenciji, koja se reemitovala na više medija. Takvo ponašanje zahtijeva kontinuiranu edukaciju i senzibilizaciju javnosti, kako bi se smanjio stepen netrpeljivosti prema imigrantima.

Maloljetnih tražilaca azila ili djece u pokretu, kako ih definiše i ENOC, tokom 2012. godine bilo je ukupno 744 (607 dječaka i 137 djevojčica), a od toga je 501 dijete bilo bez pratnje (472 dječaka i 29 djevojčica). Najviše ih

je iz Afganistana (179 bez pratnje), Somalije (74), Sirije (68). Od 1. januara do 30. maja 2013. godine (prema podacima iz Izveštaja Beogradskog centra za ljudska prava) 158¹ maloljetnika bez pratnje – najviše ih je, opet, bilo iz Afganistana (50) i iz Sirije (25), a od toga 13 djevojčica – tražilo je azil u Republici Srbiji.

Pripadnici MUP-a na graničnim prijelazima prepoznaju namjeru iregularnih migranata da traže azil samo ukoliko oni izgovore riječ “azil”, a ne ukoliko pokažu da strahuju od vraćanja u zemlju porijekla.

Potvrda o izraženoj namjeri za traženje azila (izdaje se na samom graničnom prijelazu i u svim policijskim upravama) osnov je za smještaj u jedan od dva centra za azil. Oba centra finansiraju se iz budžeta Republike Srbije. Riječ je o centrima otvorenog tipa, u kojima su uslovi smještaja zadovoljavajući, ali nedovoljni, pa svakodnevno između 30 i 195 migranata ostaje nezbrinuto. Prilikom smještaja prednost se daje porodicama s djecom i osobama sa zdravstvenim problemima.

Međutim, neke policijske uprave (PU) odbijaju da izdaju potvrdu, a bez nje je strancu uskraćeno pravo na smještaj, usljed čega je njihov boravak na teritoriji Srbije nezakonit, te su izloženi riziku da budu protjerani.

Iako ZoA predviđa posebnu brigu o tražiocima azila s posebnim potrebama (među kojima su djeca, s pratnjom ili bez nje), naprimjer da intervju vode službenici, a kada je moguće i prevodioci, koji su posebno kvalifikovani i obučeni za rad s djecom, ne predviđa davanje prioriteta i efikasnog postupanja o zahtjevu za azil koji je podnijelo maloljetno lice bez pratnje.

Usluge besplatnog prevođenja obezbjeđuju samo dvije nevladine organizacije, dok se u republičkom budžetu još uvijek ne izdvajaju sredstva za te namjene.

Zakon o azilu predviđa uopćenu obavezu da Republika Srbija u okviru svojih mogućnosti obezbijedi uslove za integraciju izbjeglica u društveni, kulturni i privredni život, kao i naturalizaciju. Međutim, budžetska sredstva za to se ne izdvajaju.

Maloljetni migranti bez pratnje od trenutka ostvarivanja prvog kontakta s organima Srbije do okončanja postupka azila promijene tri staratelja: prvi privremeni staratelj je radnik mjesnog nadležnog CSR-a gdje se ostvaruje prvi kontakt (CSR najbliži graničnom prijelazu); drugi privremeni staratelj je iz CSR-a u kojem se nalazi jedinica za smještaj maloljetnika bez pratnje (Niš, Novi Sad, Beograd); treći privremeni staratelj je iz CSR-a u jednom od dva centra za azil u koji se maloljetnik smješta. Ova praksa nije najbolje rješenje, jer se između djeteta i privremenog staratelja teško može ostvariti kvalitetan odnos povjerenja koji bi garantovao zaštitu najboljih interesa djeteta. Kad se tome doda činjenica da staratelji ne znaju strani jezik, a prevodioca nema, komunikacija s djetetom je veoma oskudna, te staratelj rijetko i posjećuje dijete u centru za azil.

Na maloljetnika se potpuno primjenjuje zabrana vraćanja u zemlju u kojoj je bio izložen progonu. S druge strane, ne poklanja se dovoljna pažnja dobijenim informacijama od djece niti se primjenjuju sve neophodne procedure u zaštiti najboljih interesa djeteta. Tako se desilo da su četiri dječaka, braća uzrasta od četiri do trinaest godina, poslata taksijem u grad u kojem se nalazila osoba koja se telefonom predstavila kao ujak djece, a da opasnost od trgovine djecom uopće nije uzeta u razmatranje.

Što se tiče prava na obrazovanje djece iregularnih migranata, nema zakonskih, pa ni praktičnih prepreka da im se obezbijedi pristup obrazovanju. Međutim, ne može se očekivati da ih u škole upisuju roditelji; to treba biti obaveza CSR-a, a kod djece bez pratnje staratelji imaju tu obavezu.

Najbolje tretiranje djece prisilnih migranata obezbjeđuje se u Zavodu za vaspitanje djece i omladine “Vasa Stajić” u Beogradu, uprkos činjenici da je Zavod institucija u kojoj se inače zbrinjavaju djeca koja su državljani Srbije i kojoj je izrečena odgojna mjera, a u posebnoj jedinici su i djeca bez (adekvatnog) roditeljskog staranja. Posebna jedinica, s dvanaest mjesta za smještaj, predviđena je za maloljetne iregularne migrante bez pratnje. Zavod je tri protekle godine potpuno samostalno zbrinjavao ovu djecu, jer nije imao finansijsku pomoć Vlade; tek je od druge polovine 2012. godine 50 % troškova počelo snositi Ministarstvo rada i socijalne politike. Postupak prijema u Zavodu je sljedeći: maloljetne strance u Zavod dovode policijski službenici PU, u pratnji službe za socijalni rad na čijoj je teritoriji s maloljetnim strancem ostvaren prvi kontakt. U roku od naredna 24 sata djetetu se određuje novi staratelj iz CSR-a na teritoriji općine u kojoj se Zavod nalazi. U Zavodu su na dostupnom mjestu brošure o pravu na azil i postupku azila na jezicima koje djeca razumiju (najviše ih je iz Afganistana, Sirije, Eritreje, Somalije). Ukoliko izrazi namjeru da traže azil, Zavod o tome obavještava Kancelariju za azil pri Komesarijatu za izbjeglice i maloljetnici se u pratnji staratelja sprovode u centar za azil

¹ U tom je periodu ukupno 1.863 nelegalnih migranata ušlo u Srbiju.

u kome ima slobodno mjesto. U samom Zavodu zadržavaju se tri do sedam sedmica, u zavisnosti od toga koliko dugo čekaju na slobodno mjesto u centru za azil.

Ishrana u Zavodu organizovana je u skladu s vjerskim običajima maloljetnih stranaca. Prostorije u kojima borave i spavaju u pristojnom su stanju. Imaju slobodu kretanja u krugu Zavoda, a Zavod mogu napuštati samo u pratnji staratelja. Budući da Zavod nema medicinske radnike, zdravstveni pregledi obavljaju se u domovima zdravlja, kao i pregledi svih ostalih štićenika Zavoda.

Slobodno vrijeme koriste za igre na sportskom terenu, šah, TV sa satelitskim programima, igrice na kompjuteru, a sat i po vremena dnevno na raspolaganju im je i internet.

Ono što ovakav tip nenamjenske institucije za smještaj maloljetnih migranata ipak čini, zasad, najboljim primjerom zbrinjavanja maloljetnih migranata jeste činjenica da u Zavodu radi velik broj profesionalaca s iskustvom u radu s djecom u riziku.

Također, ono što je u postupanju nadležnih organa u Srbiji dobro kada je riječ o maloljetnim prisilnim migrantima jeste da ne postoje posebne norme niti usvojeni protokoli za potvrđivanje starosti tražioca azila, već se prihvaća izjava osobe i procjenjuje njen/njegov fizički i psihološki status. To je vjerovatno moguće dok je njihov broj još mal.

Zaštitnik građana je u svojim postupanjima u oblasti zaštite prava maloljetnih ilegalnih migranata u svim nastupima ukazivao na potrebu primjene principa dobre prakse koje su priredili UNHCR, UNICEF i Save the Children, u okviru programa Separated Children in Europe, pod nazivom Statement of good practice. U Srbiji se većina ovih principa primjenjuje, ali su slaba tačka još uvijek nedostajuća finansijska sredstva, pa se može reći da sistem zbrinjavanja počiva na entuzijazmu zaposlenih.

U augustu 2012. godine, na apel Beogradskog centra za ljudska prava, koji je vršio redovni sedmični monitoring rada Centra za azil u Bogovađi, tim Nacionalnog preventivnog mehanizma ZG-a, u kojem su bili predstavnici odjeljenja za prava djeteta, kao i zamjenica ZG-a za prava djeteta, obavio je vanrednu, nenajavljenju posjetu Centru, prije svega zbog navoda predstavnika ove NVO da veliki broj imigranata, uključujući porodice s djecom, boravi na otvorenom prostoru u dvorištu Centra za azil u Bogovađi. Nakon naše posjete, razgovora s migrantima, roditeljima djece, a potom s direktorom Centra, utvrđeni su propusti u radu te date preporuke da se apsolutni prioritet u svakoj situaciji mora dati porodici s djecom. Tom prilikom nam je i rečeno da četvoro djece bez pratnje iz Afganistana i Somalije ima neku vrstu nastave u Centru, u trajanju od tri sata tri puta sedmično, tako da smo s njima mogli i komunicirati na srpskom. Tom smo prilikom utvrdili i da se djeca povremeno bave i sportskim aktivnostima na sportskom terenu za fudbal i košarku u krugu Centra.

Nakon toga više nismo imali pritužbe NVO, mada novi kapaciteti još nisu opredijeljeni.

Autorica: Tamara Lukšić – Orlandić, Zaštitnik građana, Srbija

POKRAJINSKI OMBUDSMAN ZA ZAŠTITU PRAVA DETETA, VOJVODINA

Deca povratnici po sporazumu o readmisiji

Prema izvještajima Komesarijata za izbeglice i migracije, Republika Srbija je država s velikom raseljeničkom populacijom, jedna je od pet država u svijetu s problemom dugotrajnog izbjeglištva i s preko 97.000 registrovanih izbeglica, uključujući i 209.000 interno raseljenih lica s teritorije Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, kojima se kao ekonomsko-socijalno ranjivoj kategoriji već dugi niz godina pruža kontinuirana pomoć. Osim toga, Srbija se u proteklih nekoliko godina suočila i s tražiocima azila iz zemalja Azije i Afrike i ilegalnim migrantima, ali i povratnicima po osnovu Sporazuma o readmisiji¹.

Među navedenim migracionim grupama, kojima još pripadaju i iregularni migranti, žrtve trgovine ljudima, djeca uključena u život i/ili rad na ulici, djeca čine posebno osjetljivu grupu, izloženu posebnim rizicima, prije svega riziku od neadekvatne brige, zlostavljanja, zanemarivanja, ekonomske i socijalne eksploatacije.

Pokrajinski ombudsman je tokom 2013. godine započeo aktivnosti za pripremu opsežnijeg istraživanja o ostvarivanju prava i položaju djece u pokretu na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine, s posebnom pažnjom na grupu djece povratnika po Sporazumu o readmisiji, među kojom su i djeca izbeglice, kao i djeca koja pripadaju interno raseljenim licima s Kosova i Metohije.

Podatke o povratnicima po osnovu Sporazuma o readmisiji prikuplja Komesarijat za migracije i izbeglice Republike Srbije², odnosno lokalna povjereništva za izbeglice i migracije, kao i Kancelarija za readmisiju na aerodromu "Nikola Tesla". Na osnovu uvida u izvještaj Kancelarije za readmisiju na Aerodromu³, utvrđeno je da postoji tendencija da određene jedinice lokalne samouprave postaju mjesto boravišta za povratnike iz procesa readmisije više nego druge. Prema tim podacima, među 45 jedinica lokalne samouprave na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine, najviše povratnika u odnosu na broj stanovnika s teritorije određene jedinice lokalne samouprave evidentirano je u Zrenjaninu, Vršcu, Žitištu, Beočinu, Žablju, Novom Bečeju. Primjetno je da Autonomna Pokrajina Vojvodina, pored Beograda, prednjači po broju povratnika.

Imajući u vidu navedene podatke, Pokrajinski ombudsman je proveo preliminarno istraživanje u općinama Vršac i Žitište te u Zrenjaninu. Informacije o djeci iz procesa readmisije zatražene su od centara za socijalni rad, policije i lokalnih povjerenika za izbeglice i migracije. Budući da je preliminarno istraživanje u toku, u tekstu će biti prezentovani podaci Povereništva za izbeglice Opštine Vršac.

Opština Vršac je u 2013. godini evidentirala 33 porodice s djecom. Od ukupno 94 evidentirane djece, njih 17 živi u porodicama s jednim roditeljem. U ovoj jedinici lokalne samouprave 38 evidentirane djece pripada kategoriji povratnika po Sporazumu o readmisiji, 24 su dobrovoljni povratnici, a čak 32 su višestruki povratnici. Dvije trećine čine djeca romske nacionalnosti, a zatim slijede djeca aškalijske (18), egipćanske (12) i dvoje djece srpske nacionalnosti. Odnos dječaka i djevojčica je 60 % prema 40 %. Sva djeca žive s roditeljima. Najviše djece (48) zajedno sa svojim roditeljima smješteno je kod rođaka i prijatelja, 36 djece živi s roditeljima u vlastitom domu, šestoro djece živi u porodicama koje iznajmljuju smještaj, a četvoro djece živi s roditeljima u nehitjenskom naselju.

Prije odlaska u inostranstvo 26 djece bila su lica s Kosova i Metohije, a četvoro je interno raseljeno. Od ukupno 94 evidentirane djece, njih 69 je tokom boravka u inostranstvu imalo status tražioca azila, 18 je ilegalno boravilo u inostranstvu, a troje je imalo privremenu dozvolu za boravak.

Od 33 evidentirane porodice čak 22 porodice nemaju nikakvu imovinu u matičnoj državi. Novčanu pomoć

¹ Sporazum između Republike Srbije i Evropske zajednice o readmisiji lica koja nezakonito borave" potpisan je 18. 09. 2007. godine, a stupio je na snagu januara 2008. godine.

² Komesarijat za izbeglice, kao posebna organizacija u sistemu državne uprave, osnovan je Zakonom o izbeglicama ("Službeni glasnik RS", broj 18/92; "Službeni list SRJ", broj 42/02 – SUS i "Službeni glasnik RS", broj 30/10), za obavljanje stručnih i drugih poslova koji se odnose na zbrinjavanje, povratak i integraciju izbeglica utvrđene ovim zakonom i s njima povezane upravne poslove. (<http://www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER>)

³ Preuzeto sa: http://www.kirs.gov.rs/docs/read/lzvestaj_2013.pdf

prima 27 porodica s djecom (29 %), a 6 porodica se bavi sezonskim i povremenim poslovima, sakupljanjem sekundarnih sirovina i slično. Prosječan iznos ukupnog prihoda porodica iznosi oko 100 eura.

Kada je riječ o zdravstvenom stanju djece, prema podacima Povereništva, šestoro djece ima ozbiljne hronične probleme, a dva djeteta imaju teškoće u mentalnom razvoju. Zdravstvenu dokumentaciju ne posjeduje četvoro djece, između ostalog, ima djece koja nemaju karton vakcinacije. Ipak, većina posjeduje zdravstvenu legitimaciju, pa joj je pristup zdravstvenim ustanovama potpuno omogućen, a samim tim je obuhvaćena redovnim aktivnostima i programima u oblasti zdravstvene zaštite.

Osnovnu školu pohađa 32, a pripremni predškolski program troje djece, dok čak 54 od ukupno 94 djece nije obuhvaćeno određenim vidom obrazovanja iako bi trebalo biti.

Problem na koji su ukazali iz Povereništva Opštine Vršac u prvom redu jeste privremeno ili trajno nepohađanje škole, uprkos tome što su ustanove obrazovanja uključene u aktivno rješavanje problema s kojim se susreću povratnici po Sporazumu o readmisiji. Škole organizuju dodatnu i pripremnu nastavu za djecu te organizuju i prilagođavaju i nastavno gradivo. Pošto je određen broj roditelja nižeg obrazovnog nivoa, za roditelje se organizuje nastava u okviru projekta "Druga šansa".

Među ostalim problemima izdvajamo nepoznavanje jezika sredine te nepovjerenje prema okolini, ali i institucijama i ustanovama koje im pružaju podršku. Uočene su teškoće u procesu socijalizacije djece, što je uslovljeno, između ostalog, opterećenošću tradicionalnim navikama (rano stupanje u brak, zabrana miješanja ženske djece s vršnjacima i slično). Kod većine porodica primjetno je odsustvo radnih navika te oslanjanje na socijalnu pomoć radi rješavanja egzistencijalnih problema. Centar za socijalni rad je trenutno jedina institucija koja ovim porodicama može pružiti potrebnu materijalnu pomoć. Iz Povereništva ukazuju na veoma dobru svakodnevnu saradnju s Centrom za socijalni rad Opštine Vršac. Povereništvo i Centar razmjenjuju podatke i zajednički obilaze porodice na terenu.

Velik broj porodica i njihove djece ponavlja pokušaje traženja azila u drugim zemljama. Monitoring djece iz grupe povratnika po Sporazumu o readmisiji veoma je otežan, zbog nepovjerenja u institucije i nesaradnje roditelja. Riječ je prije svega o porodicama koje migriraju više puta, bez lične nepokretne imovine; sklone su tome da mijenjaju lična imena i da ne poštuju odjavu prebivališta. Zbog blizine državne granice s Rumunijom, određeni broj povratnika stiže i preko ovog prijelaza. Policija ove porodice upućuje na lokalnog povjerenika za izbjeglice, radi evidentiranja i ostvarivanja ostalih prava i kompletiranja dokumentacije, a Povereništvo dalje kontaktira ostale institucije sistema.

Autorica: Marija Kordić, Zamenica Pokrajinskog ombudsmana za zaštitu prava deteta, Autonomna Pokrajina Vojvodina

SAVE THE CHILDREN

Djeca u pokretu – novi globalni trendovi i perspektive

Tko su djeca u pokretu?

Milijuni djece u svijetu migriraju pod različitim okolnostima (sama ili s roditeljima i skrbnicima, dobrovoljno ili prisilno, i s različitim motivima); to može biti potraga za poslom ili obrazovanjem, bježanje od nepovoljnih okolnosti poput konflikata, a sama situacija kretanja može ih dovesti u povećan rizik, pogovoto ukoliko putuju

bez pratnje. Statistike govore da je broj djece među migrantima znatan i da je neophodno posebno adresirati pitanje djece među migrantskom populacijom. S druge strane, važno je istaknuti da migracije u nekim slučajevima djeci mogu pomoći da dođu do novih životnih mogućnosti. Prema definiciji Save the Childrena, “djeca u pokretu su ona djeca koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, s roditeljima ili skrbnicima ili bez njih, migriraju i koju pokret čini potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja, nebrige i nasilja.”¹

Djeca u pokretu spadaju u populaciju koja migrira.² Smatra se da njihov broj kontinuirano raste, prateći trendove u migracijama odraslih.³ Prema podacima Ujedinjenih naroda (UN)⁴, tijekom 2010. godine u svijetu je bilo preko 214 milijuna migranata, od čega i dalje većina njih migrira iz zemalja u razvoju u razvijenije zemlje, dok istovremeno raste i broj onih koji migriraju između zemalja u razvoju. Od ovog broja, oko 35 milijuna međunarodnih migranata u svijetu ima manje od 20 godina (čine 16 % ukupne migracione populacije). Od toga, 11 milijuna čine djeca uzrasta od 15 do 19 godina. Ne postoje dostupni podaci o djeci koja su mlađa od ove ciljane grupe. Od ukupnog broja, otprilike 60 % živi u nerazvijenim zemljama ili zemljama u razvoju; djeca i adolescenti migranti čine znatan udio u migracionoj populaciji u Africi (28 %), zatim u Aziji (21 %), Oceaniji (11 %), Europi (11 %) i u Americi (10 %). Također, gotovo polovinu ukupnog broja prisilno raseljenih osoba u svijetu čine djeca – preko 12 milijuna dječaka i djevojčica. Jedan od oblika migracija koji je u porastu jesu migracije iz ruralnih u urbana područja, kao i privremene migracije radi sezonskih poslova. Iako ne postoje sveobuhvatne statistike, sam opis fenomena posebno je značajan za populaciju djece, jer procjene pokazuju da je broj djece zahvaćene internim migracijama znatno veći od broja djece uključene u međunarodne migracije.⁵

Iskustvo Save the Childrena pokazalo je da su ova djeca, iako im migracije donose nove mogućnosti, često izložena rizicima (ili povećanim rizicima) od ekonomske ili seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja. Djeca su izložena rizicima tijekom putovanja ali i na odredištu, često su diskriminirana; mogu postati žrtve trgovine ljudima ili biti radno eksploatirana, a nerijetko postaju djeca koja žive i rade na ulici. Sustav zaštite ove djece je u najboljem slučaju slab, a često izostaje. Zbog migracionog statusa, ova su djeca često izložena nasilju od nacionalnih i lokalnih institucija. Iz ovih razloga, Save the Children djecu u pokretu predstavlja kao jednu od prioritetnih oblasti svog rada, koja se zasniva na holističkom pristupu djeci u pokretu, a ne samo kao “djeci žrtvama trgovine” ili “djeci migrantima”. Cilj ovog holističkog pristupa jeste da podrži izgradnju sustava zaštite koji specifično adresira pitanje djece u pokretu u okviru postojećeg sustava zaštite djece na nacionalnim nivoima.

Globalni i regionalni razvojni trendovi

U lipnju 2010. godine održana je prva globalna konferencija o djeci u pokretu, u Barceloni, u Španiji. Tada je formirana Međuagencijska grupa za djecu u pokretu, koju čine: Međunarodna organizacija za migracije, Međunarodna organizacija rada, Plan International, Save the Children, Terre des Hommes, Afrički pokret za djecu i mlade koji rade, Akcija za ekološki razvoj u trećem svijetu, UNHCR, UNICEF, World Vision, Oak fondacija te eksperti pojedinci. Cilj rada ove interagencijske radne grupe jeste da utječe na debate vezane za zaštitu djece, s ciljem uključivanja sve djece u pokretu (ne samo djece žrtava trgovine), kao i da pitanje zaštite djece adekvatno adresira u debatama o migracijama, kako bi uključila djecu u pokretu s holističkom vizijom njihovih potreba.

S tim ciljem, listopada 2012. godine održan je Dan generalne diskusije Komiteta za prava djeteta UN-a o temi “Prava djece u kontekstu međunarodnih migracija”. Save the Children je, putem Radne grupe za djecu u pokretu, znatno utjecao na usvajanje 25 preporuka, koje se fokusiraju na: legislativu, politike i koordinaciju; prikupljanje podataka i istraživanje; definiranje djeteta i primjenjivost Konvencije na svu djecu koja imaju ispod

¹ Child Protection Initiative: *Taking action against all forms of abuse, neglect, violence and exploitation*, brošura Save the Children iz 2010. godine.

² Migracije predstavljaju kretanje osobe ili grupe osoba unutar jedne ili više država, bez obzira na trajanje ili uzroke tog kretanja. Iz: IOM key migration terms, www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migration-terms-1.html#Migration

³ Daniela Reale, *Away from home - Protecting and supporting children on the move*, Save the Children, 2008, str. 5.

⁴ UN Population facts, June 2012.

⁵ Daniela Reale, *op. cit.*, str. 5.

18 godina; nediskriminaciju; najbolji interes djeteta; pravo djeteta da ga čuju; pravo na identitet, uključujući ime i nacionalnost; pravo na slobodu i alternativu pritvoru; odsutnost svakog oblika nasilja, i u kontekstu migracija, pravo na zdravlje; pristup regularnim i sigurnim migracionim kanalima, kao i reguliranom statusu, zaštitu od ekonomske eksploatacije; djecu u sukobu.

Ključni zaključci Komiteta tiču se sljedećih tema:

- Komitet za prava djeteta insistira na važnosti praćenja i monitoringa položaja djece u pokretu te uloge Komiteta za prava djeteta.
- Za države je ključno da unaprijede prikupljanje podataka o djeci u pokretu u svojim izvještajima Komitetu, a prema preporukama Komiteta s Dana generalne diskusije.
- Za OCD (organizacije civilnog društva) je ključno da putem nacionalnih koalicija za prava djece osiguraju informacije za alternativne izvještaje sa specifičnim fokusom na djecu u pokretu, a prema preporukama Komiteta s Dana generalne diskusije.

Krajem 2013. godine održan je Drugi dijalog na visokom nivou o međunarodnim migracijama i razvoju, s ciljem da se identificiraju "... konkretne mjere za jačanje suradnje na svim nivoima, radi osiguravanja jačanja podrške međunarodnim migrantima, ali i zemljama koje su pogođene migracijama, s ciljem njihovog daljeg razvoja i umanjenja negativnih implikacija". Ovom prilikom Save the Children adresirao je ključne probleme vezane za djecu u pokretu i uputio zahtjev državama koje sudjeluju da osiguraju sljedeće:

- da su potrebe i prava djece u pokretu adekvatno prioritizirani tijekom pripreme i izrade razvojnog okvira poslije 2015. godine;
- da je najbolji interes djeteta prvenstveno značajan u svim akcijama koje uključuju djecu u pokretu;
- međunarodna zajednica trebala bi se dogovoriti o zajedničkoj agendi zaštite djece, koja bi dala smjernice i prijedloge za normativna, institucionalna i proceduralna rješenja za suradnju između zemalja porijekla, tranzita i destinacije, s ciljem adresiranja pitanja položaja djece koja migriraju;
- potači efektivna i djelotvorna partnerstva, s ciljem osiguravanja obrazovanja, obuka i kreiranja mogućnosti za zapošljavanje djece i mladih u zemljama porijekla, ali i u zemljama u tranzitu i u krajnjoj destinaciji.

Proaktivno zagovaranje za uključivanje djece na agendu prije i tijekom dijaloga na visokom nivou uključilo je organizaciju tri prateća skupa (u New Yorku i Ženevi), s panelistima: Navi Pillay, visokom komesarkom za ljudska prava; Williamom Swingom, generalnim direktorom IOM-a (Međunarodna organizacija za migracije); Peterom Sutherlandom, UN-ovim specijalnim predstavnikom za migracije i razvoj; prof. Crepeauom, UN-ovim specijalnim reporterom za prava migranata.

Ishodi učešća u dijalogu na visokom nivou vidljivi su u finalnom izvještaju, koji pravi jasnu referencu na djecu, dječja prava i najbolji interes djeteta; stavlja naglasak na neophodnost internacionalnih mehanizama suradnje; SAD i Filipini preuzeli su inicijativu da razvijaju okvir, naročito fokusiran na asistenciju i podršku migrantima koji se nalaze u posebno ranjivim situacijama; naglašena je potreba uključivanja migracija u agendi poslije 2015. godine.

Ključni razvoji i prioriteti u narednom periodu

1. Uključivanje djece u pokretu u debate poslije 2015. godine. Fokus na zaštitu djece i djecu u pokretu prioritet je u smislu osiguravanja: a) da zaštita djeteta bude cilj; b) da specifični ciljevi za djecu u pokretu budu fokusirani na međunarodne mehanizme suradnje, s ciljem zaštite migranata, uključujući i djecu; c) integriranja migracionih pokazatelja u ciljevima i rezultatima koji se definiraju.
2. Postoji rastuća debata u vezi sa sustavom zaštite u "mješovitim migracionim tokovima" i migrantima u tranzitu: neophodno je uključiti djecu u ovim debatama.
3. Povećan fokus na urbanizaciju i zapošljavanje mladih. Neophodno je adresirati pitanje djece migranata koja su slabo vidljiva kroz obje vrste programa.
4. Utjecaj na regionalne debate – pristupanje EU.

Autorica: Nevena Milutinović, koordinatorka za zaštitu djece, Save the Children

NVO ATINA

Izazovi za ostvarivanje prava dece u pokretu u Srbiji

- Perspektiva dece -

Na prostoru zemalja zapadnog Balkana, uključujući i Srbiju, tokom posljednjih nekoliko godina primjetan je značajan porast broja djece u pokretu koja migriraju u potrazi za zaštitom, kao i prilikama za bolji život. Posebno raste broj djece tražilaca azila, djece iz procesa readmisije, djece žrtava trgovine ljudima, kao i djece uključene u život i rad na ulici koja migriraju unutar granica zemlje. Ovaj trend u skladu je s migracionim tendencijama, kako na globalnom, tako i na evropskom nivou, usljed čega zemlje Balkana postaju tranzitna, a rjeđe i krajnja destinacija djece koja dolaze iz ratom zahvaćenih područja Azije i Afrike. S druge strane, migracije djece koja su porijeklom iz zemalja regiona podstaknute su sporim procesom tranzicije društva, koji je praćen siromaštvom, marginalizacijom pojedinih društvenih grupa i, često, neefikasnim sistemom socijalne zaštite.

Za razumijevanje fenomena djece u pokretu važno je imati u vidu da su to u najvećem broju djeca koja migriraju usljed nemogućnosti da u prvobitnom mjestu boravka ostvare neka od svojih osnovnih prava. S druge strane, i sam kontekst migracija pogađa ovu djecu na različite načine i izlaže ih višestrukim rizicima od kršenja prava.

Obezbeđivanje uslova za cjelovito ostvarivanje prava djeteta u pokretu, bar kada je riječ o Srbiji, ostaje izazov s kojim se sistem dječje zaštite tek suočava. Jedan od prvih programa u Srbiji kojem je bio cilj da doprinese sveobuhvatnom sagledavanju i kontekstualizaciji fenomena djece u pokretu, razumijevanju izazova za ostvarivanje prava ove djece, kao i unapređivanju sistema socijalne zaštite zasnovanog na pravima djeteta, pokrenula je kancelarija Save the Childrena za Sjeverozapadni Balkan, u saradnji s partnerima NVO Atina i Grupa 484.¹ Program pod nazivom "Reforma sistema socijalne zaštite po mjeri djece" realizovan je tokom 2012. i 2013. godine. Uključivanje dječje perspektive u dijalog o fenomenu djece u pokretu, kao i pravima djeteta u kontekstu migracija, jedna je od značajnih komponenti ovog programa, a zasnovana je na pravu djece na participaciju u svim pitanjima koja ih se tiču i prepoznavanju vrijednosti njihovih iskustava i perspektiva.

U ovom radu bit će prikazani izazovi za ostvarivanje prava djece u pokretu u Srbiji iz perspektive djece, i to kroz prizmu osnovnih principa Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, što će omogućiti da se prava djeteta u kontekstu migracija sagledaju u njihovoj cjelovitosti i međuzavisnosti, a iskustva djece u širem kontekstu.

Princip nediskriminacije

Prema Konvenciji o pravima djeteta, pravo na nediskriminaciju garantuje svoj djeci uživanje svih prava, bez diskriminacije, po bilo kom osnovu. Princip nediskriminacije posebno je značajan za djecu u pokretu, jer se ova djeca često suočavaju s različitim oblicima diskriminacije – od systemske, de jure i de facto diskriminacije, do diskriminacije od strane neposrednog okruženja, uključujući rasizam i ksenofobiju. To potvrđuju i nalazi istraživanja s djecom.

Djeca koja borave u Srbiji kao migranti ukazuju na to da diskriminacija u pogledu ostvarivanja prava često proizlazi iz statusa koji ona imaju u procesu migracija. Iskustva djece pokazuju da su njihove mogućnosti za ostvarivanje prava direktno bile uslovljene time kako je regulisan njihov status u određenoj zemlji, kao i time u kojoj mjeri sistem predviđa posebnu zaštitu prava djece u pokretu. Djeca ukazuju na velike razlike u pogledu pristupa pravima kao i kvaliteta postojećih usluga. Zemlje u kojima su boravila uglavnom su obezbeđivale

¹ Program su podržali Evropska komisija, Fond za otvoreno društvo i Save the Children Norway.

smještaj i ishranu, kao i osnovnu zdravstvenu zaštitu, dok su im mogućnosti za ostvarivanje drugih prava bile ograničene. Kao poseban problem djeca ističu to da u zemljama privremenog boravka nisu mogla ostvariti pravo na obrazovanje.

Obezbeđivanje jednakog pristupa pravima, a posebno socijalnim, ekonomskim i kulturnim, u velikoj mjeri zavisi od državne politike, ali i od ekonomskog standarda. Ova je činjenica značajan pokretač migracija djece i porodica iz Srbije u zemlje zapadne Evrope. Djeca koja su učestvovala u istraživanju ističu da im je po dolasku u zemlju destinacije i stjecanju statusa tražioca azila obezbijeđeno ostvarivanje socio-ekonomskih i kulturnih prava, što je za njih značilo bolji život u odnosu na onaj koji su imala u Srbiji.

Istraživanje s djecom koja putuju unutar granica Srbije ukazuje na to da je ovoj djeci često ograničen pristup pravima, uključujući i ona osnovna. Ovo posebno pogađa djecu koja nemaju lične dokumente, zbog čega su pravno "nevidljiva", pa ne postoje institucionalni mehanizmi koji bi im obezbijedili pristup pravima i zaštitu u slučajevima kada im se prava krše. Djeca jasno ukazuju na sistemske propuste kada je riječ o zaštiti najugroženijih grupa djece, posebno djece uključene u život i rad na ulici i djece iz najugroženijih romskih porodica. Djeci u pokretu najčešće je potrebna dodatna podrška da se uključe u usluge sistema socijalne i zdravstvene zaštite kao i obrazovanja. Ova se podrška može ogledati u obezbjeđivanju neophodnih dokumenata, pomoći u proceduri ostvarivanja pristupa određenoj usluzi, pomoći da se prevladaju jezičke barijere, s kojima se djeca migranti ili njihovi roditelji često suočavaju... Veliki broj djece koja su učestvovala u istraživanju navodi da su svoja prava počela ostvarivati tek kada su dobila podršku nevladinih organizacija u čije programe su uključena.

Još jedan problem koji djeca navode i koji ih u velikoj mjeri pogađa jeste problem diskriminacije, s kojim se suočavaju u svom neposrednom okruženju. O ovom problemu posebno govore romska djeca, navodeći primjere koji nedvosmisleno ukazuju na to da su diskriminaciji izložena na ulici, u naseljima u kojima žive, u školi... od profesionalaca s kojima su kontaktu – policije, zdravstvenih radnika, nastavnika – kao i od vršnjaka i odraslih sugrađana. Mnoga djeca ističu da su diskriminaciji izložena i zbog siromaštva i uslova u kojima žive, posebno od vršnjaka u školi, a govore i o problemima koje su imala da se ponovo uklope u školu i pronađu novo društvo po povratku u Srbiju.

Princip najboljeg interesa djeteta

Pravo na najbolji interes djeteta jedan je od ključnih principa Konvencije o pravima djeteta. Ističe obavezu države da obezbijedi da svi postupci koji se tiču djeteta budu u njegovom najboljem interesu, odnosno da vode ostvarivanju dobrobiti djeteta. Naspram neosporne važnosti da se djeluje u skladu s ovim principom stoje brojni, vrlo složeni faktori koje treba uzeti u obzir, pogotovo kada je riječ o migracijama. Da bi se odredio najbolji interes djeteta neophodno je uzeti u obzir situaciju svakog djeteta – okolnosti u kojima se dijete nalazi, njegovu vulnerabilnost i rezilijentnost, potrebu za zaštitom, razvojne potrebe, odgoj i kulturu kojoj dijete pripada, pri čemu je neophodno uvažiti perspektivu djeteta.

Gotovo sva djeca koja su učestvovala u istraživanju smatraju da je odluka njihovih roditelja da napuste zemlju, odnosno mjesto boravka, bila u njihovom najboljem interesu. Nekoliko djece ističe da u pojedinim fazama putovanja nisu vjerovala da je odluka njihovih roditelja najbolje rješenje, ali da sada, kada sagledaju čitavo svoje iskustvo, smatraju da je odluka o migracijama bila jedina odluka koja bi mogla voditi obezbjeđivanju boljih uslova za život.

S druge strane, kada govore od odlukama koje nisu donijete u okviru porodice, već od predstavnika vlasti ili profesionalaca koji rade u službama dječje zaštite, veliki broj djece ističe da one nisu uvažile njihov najbolji interes. Ovo se prije svega odnosi na odluke o deportaciji ili vraćanju u sigurnu treću zemlju, u slučajevima kada su djeca prelazila granice u procesu migracija, kao i na odluke o prinudnom raseljavanju, kada je riječ o djeci koja migriraju unutar granica zemlje. Djeca smatraju da njihov najbolji interes nije bio uzet u razmatranje kada su donošene spomenute odluke i ističu da u procesu donošenja odluka nisu imala priliku iznijeti svoje viđenje rješenja koje je u njihovom najboljem interesu. Iskustvo djece ukazuje i na to da su donijete odluke dovele do kršenja drugih prava.

Pravo na život, opstanak i razvoj

Svakom djetetu garantovano je pravo na život, opstanak i razvoj. Ovim principom ističe se osnovno ljudsko pravo, koje znači ne samo fizički opstanak, već i pravo na razvoj djeteta do ostvarivanja njegovih punih kapaciteta, koje je uslovljeno holističkom primjenom svih članova Konvencije. Kada je riječ o djeci u pokretu, pravo na život, opstanak i razvoj jedno je od najosjetljivijih prava.

Sva djeca koja su učestvovala u istraživanju navode da su se njihovi roditelji i/ili oni sami odlučili da napuste mjesto boravka kako bi obezbijedili bolji život. Pod boljim životom djeca najčešće podrazumijevaju bezbjedno okruženje, optimalan životni standard, uključenost u obrazovanje, igru i aktivnosti s vršnjacima, vlastiti razvoj i osjećaj lične dobrobiti.

Djeca koja dolaze iz Afganistana i Somalije navode da za njih faza u procesu migracija – kada su na pola puta i još uvijek ne znaju svoju krajnju destinaciju – nosi olakšanje, u smislu što su pobjegla iz ratnih okolnosti, u kojima je njima i njihovim porodicama bio ugrožen život. Djeca ističu da je to za njih prvi korak na putu ka ostvarivanju boljeg života. Nadaju se da će se uskoro naći u zemlji koja će ih prihvatiti i u kojoj će moći ostvariti pravo na razvoj u punom smislu. Međutim, samo putovanje za ovu djecu nosi niz opasnosti po život. Veliki broj djece, a posebno djeca koja putuju ilegalnim kanalima, svjedoči o nesigurnim načinima putovanja, oružanim napadima na grupe migranata među kojima su i djeca, stradanjima na putu, hapšenjima roditelja i djece, razdvajanju od porodice, o slučajevima različitih vidova eksploatacije, kao i o stalnom prisustvu straha od krijumčara i trgovaca ljudima. Djeca se tokom puta suočavaju i s oskudicom hrane i vode, a često im nije dostupna ni osnovna zdravstvena zaštita.

Djeca iz procesa readmisije koja su neko vrijeme, prije deportacije u Srbiju, boravila u željenoj zemlji ističu osjećaj sigurnosti koji su imala dok su boravila u zemljama zapadne Evrope. Kvalitet života koji su tamo imala ocjenjuju kao mnogo bolji, čak i izuzetan i neuporediv s kvalitetom života koji imaju u Srbiji. Možda je još upečatljivije to što sva djeca ističu da su u inostranstvu osjećala da imaju mnogo veće mogućnosti da napreduju. Kada govore o svojim iskustvima, mnoga djeca ističu važnost uloge odraslih, posebno nastavnika i socijalnih radnika, koji su im pružili podršku i pomogli im da prate napredak koji su ostvarili dok su boravili u inostranstvu. Iz iskustava djece jasno se uočava da je pravo na razvoj uslovljeno pristupom ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i pravima na obrazovanje, igru i slobodno vrijeme, koje djeca posebno ističu.

S druge strane, iskustva djece koja, s porodicom ili sama, migriraju unutar granica zemlje, u potrazi za boljim životom, daleko su pesimističnija u vezi s tezom da im migracije mogu obezbijediti bolje uslove za život. Pogođena teškim siromaštvom, djeca se često sele u potrazi za većim mogućnostima za obezbjeđivanje prihoda. Međutim, prema riječima djece, preseljenje najčešće ne nosi sa sobom i bolji kvalitet života. Ova djeca često nemaju regulisan građansko-pravni status, zbog čega ne mogu pristupiti uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, kao ni obrazovanju; žive u nelegalnim naseljima i uključena su u život i rad na ulici. Od ranog djetinjstva preuzimaju uloge odraslih – izdržavaju porodice ili učestvuju u obezbjeđivanju prihoda porodici ili pak brinu o braći i sestrama, a ukoliko su razdvojena od porodica sama sebi obezbjeđuju sredstva za život. Djeca navode da veliki dio svog vremena provode na ulici i bez adekvatnog nadzora odraslih, što ih izlaže mnogim rizicima od nasilja i različitih vidova eksploatacije.

Pravo na participaciju

Pravo na participaciju, odnosno pravo djeteta da bude uključeno u ostvarivanje svojih prava, jedan je od temeljnih principa Konvencije o pravima djeteta. Ovo pravo ukazuje na značaj uključivanja dječje perspektive u procese donošenja odluka i kreiranja različitih programa i usluga koje su im namijenjene, čime se djeca prepoznaju kao nosioci svojih prava i aktivni učesnici u vlastitom životu i razvoju. Ostvarivanje prava na participaciju posebno je važno za djecu u procesu migracija, tokom kojih se ona susreću s nizom odluka koje značajno utječu na njihov život. Ovu činjenicu ističu sva djeca koja su učestvovala u istraživanju. Nažalost, veliki broj njih ističe da nisu bila informisana, pitana ili na bilo koji drugi način uključena u proces odlučivanja. Gotovo sva djeca tvrde da nemaju odlučujuću ulogu kada se donosi odluka o migracijama. Iako većina djece navodi da su im roditelji objasnili razloge odluke o napuštanju mjesta boravka i pitali ih za mišljenje, ona

smatraju da njihovo mišljenje ne bi moglo promijeniti odluku koju donesu roditelji. Samo dvoje starije djece, koja su putovala sama, navode da su odluku o migracijama donijela samostalno. S druge strane, djeca ističu da ona, ali i njihovi roditelji, često nemaju informacije o tome šta ih očekuje tokom putovanja i po dolasku u neku destinaciju, što u velikoj mjeri otežava donošenje odluka. Djeca koja putuju sama navode i situacije u kojima nisu bila obaviještena o pojedinim procedurama i odlukama koje su donijete o njihovu slučaju.

Sva djeca koja su učestvovala u istraživanju smatraju da je važno obezbijediti da se njihovo mišljenje čuje kada se donose odluke koje se tiču granične kontrole, deportacije, zahtjeva za azil ili prinudnog raseljavanja, kako bi odluke bile u skladu s njihovim najboljim interesom. Međutim, njihova iskustva su drugačija. Nijedno dijete koje putuje s porodicom nije konsultovano prilikom donošenja spomenutih odluka. Djeca koja putuju sama navode da su ispitivana o svojim iskustvima, ali ne i pitana za mišljenje.

Djeca prepoznaju da bi trebala biti konsultovana u vezi s uslugama i programima koji su im namijenjeni. Navode da bi na taj način usluga bila u skladu s njihovim potrebama i da bi bila više motivisana da se u nju uključe. Jedan broj djece koja su uključena u programe nevladinih organizacija govori o pozitivnim iskustvima svog učešća u donošenju odluka koje se tiču njihove zaštite i razvoja.

Sva djeca koja su konsultovana u ovom istraživanju nedvosmisleno ističu važnost prava na participaciju i neophodnost da se djeci u pokretu obezbijede prilike da iznesu svoje mišljenje i učestvuju u procesu donošenja odluka. Djeca su visoko vrednovala svoje učešće u istraživanju vidjevši ga kao priliku da govore o svojim iskustvima i razmišljanjima i doprinesu obezbjeđivanju boljih uslova za ostvarivanje prava djece u pokretu.

Literatura: Galonja, A., Morača, T., Avramović, M. (2012), Deca u pokretu – položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji, Beograd: ATINA

Autorica: Maša Avramović

Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske u suradnji sa međunarodnom organizacijom Save the Children, organizirala je:

Tematski sastanak Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe

„Djeca u pokretu”

5. studenoga 2013.godine

Sudionici Tematskog sastanka, predstavnici institucija pravobranitelja iz: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Hrvatske, Kosova, Makedonije, Republike Srpske, Slovenije, Srbije i Vojvodine, članice mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe, zaključili su da:

„Djeca u pokretu“ odnosno djeca u rizičnim migracijama predstavljaju posebno ranjivo skupinu, neovisno o tome je li riječ o djeci koja prate svoje roditelje ili putuju sama bez pratnje u potrazi za boljim životnim uvjetima u bijegu od nasilja, zlostavljanja, siromaštva, rata, prirodnih katastrofa i drugih nedaća koje ih prisiljavaju da napuste svoj dom.

Zbog njihove posebne ranjivosti, nužno je jačati i unaprijeđivati sustav njihove zaštite na nacionalnim razinama, kao i jačati prekograničnu suradnju u regiji.

Pravobranitelji za djecu smatraju da:

- je u svakoj državi članici nužno uspostaviti sveobuhvatan i učinkovit sustav zaštite djece u pokretu koji će im, neovisno o njihovom migracijskom statusu, jamčiti zaštitu i puno ostvarivanje njihovih prava zagarantiranih Konvencijom o pravima djeteta, sukladno međunarodnim standardima zaštite i Općoj preporuci br. 6. UN Odbora za prava djeteta (2005), Izvješću Odbora za prava djeteta o „pravima sve djece u kontekstu međunarodne migracije“ (Dan opće rasprave, rujan 2012. Godine) te Izjavi Europske mreže pravobranitelja za djecu usvojenoj na godišnjoj konferenciji u Brüsselu 2013. godine „Djeca u pokretu, djeca na prvom mjestu!“
- je u svakoj državi članici potrebno kreirati operativne mehanizme za međusektorsku suradnju te usvojiti protokole postupanja nadležnih tijela za „child friendly“ prihvat „djece u pokretu“
- je u svakoj državi članici potrebno uspostaviti učinkovite nacionalne sustave prikupljanja i razmjene podataka o „djeci u pokretu“
- je u svakoj državi članici potrebno osigurati kontinuiranu i sveobuhvatnu obuku stručnjaka koji sudjeluju u prihvatu i provođenju mjera zaštite „djece u pokretu“
- je u svakoj državi članici potrebno uspostaviti kriterije za imenovanje skrbnika za „djecu u pokretu“ te razvijati mrežu stručnjaka koji će obavljati poslove skrbništva u skladu s međunarodnim standardima
- u svakoj državi članici poslovi skrbništva moraju biti organizirani na način da skrbnik bude imenovan djetetu u najkraćem mogućem roku. Skrbnik mora doista skrbiti o svim potrebama djeteta uz uspostavu i održavanje redovitog kontakta s djetetom
- u svakoj državi članici prihvat „djece u pokretu“ treba biti u okruženju lišenom prinude uz

- neophodan nadzor nezavisnih institucija za prava djeteta
- se u svakoj državi članici „djeci u pokretu“ moraju osigurati primjereni uvjeti smještaja u ustanovama otvorenog tipa sukladno specifičnim potrebama ove skupine djece
 - se u svakoj državi članici treba osigurati da utvrđivanje dobi djeteta bude lišeno agresivnih metoda štetnih po zdravlje, poput rentgenskog snimanja, te prednost dati drugim manje štetnim metodama
 - pravobranitelji za djecu trebaju raditi na senzibiliziranju javnosti o toleranciji i potrebi zaštite „djece u pokretu“ kako bi se smanjio stupanj netrpeljivosti prema imigrantima posebno onima koji dolaze iz različitih religijskih i kulturnih sredina te prevladalo neprijateljstvo i predrasude
 - u svakoj državi članici mjere zaštite treba poduzimati u dogovoru s djecom, uključivati dječju perspektivu- njihova iskustva, viđenje i očekivanja, vodeći računa o etičkim principima i metodologiji sudjelovanja djece u donošenju svih odluka koja ih se tiču
 - u svakoj državi članici treba osigurati informiranje djece o njihovim pravima i mogućnostima koje su im na raspolaganju za njihovo ostvarivanje na jeziku i načinu primjerenom djetetu
 - u svakoj državi članici programi zaštite i podrške budu osigurani na način koji nije restriktivan i uvažava princip najboljeg interesa djeteta
 - u svakoj državi članici na nacionalnoj razini otklanjaju uzroci migracija djece, razvijaju preventivni mehanizmi te djecu upoznaje s rizicima i opasnostima nesigurnih migracija

